

Lokale prosesser i Heiplanen
det gode live for villrein og mennesker i Seterdal - nå og i fremtiden

Vasström, Mikaela Lise

Publication date:
2010

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Vasström, M. L. (2010). *Lokale prosesser i Heiplanen: det gode live for villrein og mennesker i Seterdal - nå og i fremtiden*. Skov & Landskab, Københavns Universitet. Arbejdsrapport / Skov & Landskab, No. 118

Lokale prosesser i Heiplanen

ARBEJDSRAPPORT SKOV & LANDSKAB

118/ 2010

Det gode liv for Villrein og Mennesker i Setesdal
- nå og i fremtiden

Af Mikaela Vasstrøm

Titel

Lokale prosesser i Heiplanen. Det gode liv for Villrein og Mennesker i Setesdal - nå og i fremtiden

Forfatter

Mikaela Vasstrøm

Serietitel, nr.

Arbejdsrapport Skov & Landskab nr. 118
Rapporten publiceres udelukkende på www.sl.life.ku.dk

Dtp

Inger Grønkjær Ulrich

Bedes citeret

Vasstrøm, M. (2010): Lokale prosesser i Heiplanen. Det gode liv for Villrein og Mennesker i Setesdal - nå og i fremtiden. Arbejdsrapport nr. 118, Skov & Landskab, Københavns Universitet, Frederiksberg, 70 s.

ISBN

978-87-7903-512-6

Udgiver

Skov & Landskab
Københavns Universitet
Rolighedsvej 23
1958 Frederiksberg C
Tlf. 35 28 15 01
E-post bck@life.ku.dk

Gengivelse er tilladt med tydelig kildeangivelse

I salgs- eller reklameøjemed er eftertryk og citering af rapporten samt anvendelse af Center for Skov, Landskab og Planlægnings navn kun tilladt efter skriftlig tilladelse.

Resumé

Motsetningsfylte og konfliktpregede dagsordener preger Norske, så vel som nordiske og europeiske, distrikter. På den ene side står bygdeutvikling i bred forstand høyt på agendaen for å revitalisere distriktssamfunn, på den andre siden økes fokuset stadig på naturbeskyttelse og biodiversitet. Samtidig er distriktenes handlingsrom preget av motstridende føringer hvor den lokale medvirkning på den ene side fremheves som nødvendig for å skape lokal forankring og legitimitet for nasjonal politikk, mens det på den andre side understrekes at statlige aktører er nødvendige for å sikre gjennomførelsen av nasjonal politikk, samt sørge for et naturvitenskapelig kunnskapsgrunnlag i prosessen.

Det har aldri før pågått en så omfattende naturvernprosess i Norge som i dag, samtidig ses en forvaltningsutvikling fra et primært nasjonal myndighets- og ekspertdominert tilgang til en mer demokratisk og lokal kunnskapsorientert tilgang. Allikevel diskuterer norske, så vel som internasjonale forskere om denne lokale tilgang utelukkende eksisterer så lenge det lokale nivået bestemmer det de nasjonale myndigheter er enige i, og at det derved er vanskelig å skape lokalt eierskap til verneprosesser.

Ideen om lokal medvirkning i dette prosjektet kan ses som en "omvendt deltakelse", hvor lokale innbyggere, myndigheter og næring møtes for å jobbe med perspektiver for det gode liv for mennesker og villrein, med tanke på "å sende det på høring" hos eksperter og statlige myndigheter i etterkant – altså skape en dialog med utgangspunkt i de lokale perspektiver. Lokale prosesser er ikke bare et argument for å skape legitimitet for nasjonal politikk, det er snarere et mål om å skape lokal eierskap til bærekraftig utvikling. Det er helt nødvendig å involvere lokale borgere og myndigheter i spørsmålet om bærekraftig utvikling, hvis det bare fokuseres på restriksjoner og risikoer forsvinner utviklingselementet og begrepet blir absurd og meningsløst. Formålet med dette prosjekt er med andre ord å involvere lokal befolkningen i en kritisk læringsprosess, hvor det fokuseres på å skape forandring og utvikling. Samtidig jobbes det bevisst med å skape nye forståelser som kan snu konflikten mellom lokale og statlige aktører til økt dialog og samarbeid.

Prosjektet har jobbet tett med kommunene og i samarbeid planlagt et fremtidsverksted i hver av de involverte kommuner. Fremtidsverkstedet er en prosess arena som gir rom for bred deltakelse av både interesseaktører, myndigheter og borgere. Prosessen kombinerer det kritiske med det utopiske gjennom en prosess med "fri" kommunikasjon, for å utvikle selvkritiske utopiske visjoner om natur og samfunnsutvikling.

Setesdal har siden 1970-tallet vert involvert i verneprosesser, hovedsakelig i forbindelse med bevaring av den sørligste villrein stamme i Norge. I 2000 ble det etablert et verneområde i Setesdal Vesthei og Ryfylke (SVR). Økt interesse for bevaring av villreinen har ført til utvelgelsen av ni nasjonale villreinområder i Norge, som skal gjennomføre regionale planprosesser for å fastsette plangrenser for disse. Prosessene skal forene mål om lokal samfunnsutvikling og sikring av villreinens leveområder. Prosessene skal baseres på nasjonal politiske mål og naturvitenskaplig kunnskap, men skal ledes av en lokal og regional politisk styringsgruppe. Parallelt med dette har miljøverndepartementet bestilt et naturvitenskaplig kart over villreinens potensielle leveområde, hvilket har skapt stor frustrasjon blant mange involverte kommuner. Frustrasjonen handler dels om manglende bruk av lokal kunnskap i kartprosessen, men det stilles også spørsmål til legitimiteten

av den nylig oppstarta planprosessen (Heiplanen), og om den reelle mulighet for lokal innflytelse når det allerede foreligger et kart.

Denne rapport beskriver møtevirksomhet og fremtidsverksteder gjennomført i tre av de 18 kommuner involvert i Heiplanen. Møtevirksomheten med kommunale politikere og administrasjon viser hvordan en lokal frustrasjon i forhold til sentrale styringsmakter har utviklet seg over tid, og hvordan den aktuelle planprosess, på tross av føringer om lokal forankring, skaper lokal avmakt og mistillit til sentrale myndigheter. Denne frustrasjon og avmakt må ses i sammenheng med det historiske bakteppe og den aktuelle planleggingssituasjonen hvor innsigelser fra fylkesmannen preger utviklingspotensialet.

De lokale prosesser i Heiplanen var et forsøk på å skape en lokal parallell prosess uavhengig, men i dialog med, Heiplanen. Fremtidsverkstedene forsøkte å åpne plan prosessen om villrein og bygdeutvikling fra de lokales utgangspunkt. Verkstedene viste tydelig at de lokale forståelser har to hoveddimensjoner; det forvaltnings- og planleggingsmessige i forhold til nasjonal politisk legitimitet, samt kommunikasjonen mellom myndighetsnivåer og anerkjennelsen av lokal kunnskap og ansvar; og det hverdagsmessige perspektiv i forhold til lokale sosio-kulturelle forhold, utviklingsmessige drømme og tilknytningen til og ansvaret for naturen. Verkstedene viste også bevegelser i forståelsene rundt lokal bærekraftig utvikling. Selv om sentrale myndigheter fikk krass kritikk, ble det også skapt en selvkritisk refleksjon i forhold til naturforvaltning og bruken av naturen. I tillegg utviklet det seg en tendens fra å være i passiv konflikt til å ville mobilisere egen kunnskap og aktivt utvikle bærekraftige planer.

Når det er sagt er det viktig å poengtere at det ennå er lang vei i prosessen med å skape lokalt forankrede forslag til planer. Et arbeidsmøte i Juni viste at kommunale politikere og administrasjon, samt representanter for fylkesmann og fylkeskommune, alle så nødvendigheten av å fortsette de lokale prosesser, samt verdien av å holde en løpende uformell dialog om det regionale og lokale planarbeid.

Verkstedene viser at det er lokal vilje til å tenke nytt og konstruktivt, til å utvikle kunnskap og forvalte heiene med ansvar. Samtidig viser de tydelig at lokal innbyggere krever adgang til naturen rundt dem, og lov til å utnytte den i en hvis kommersiell forstand. Hvis målet med Heiplanen er å skape bærekraftig utvikling er det helt avgjørende at det lokale nivået involveres i prosessen, ikke bare for å skape legitimitet og heller ikke for at de lokale skal bestemme egenhendig, men for å skape eierskap til bærekraftig forvaltning i det lange løp. Derfor er det også helt nødvendig å skape arenaer for bedre dialog mellom aktører med ulike kunnskaper og mellom ulike myndighetsnivåer, for på den måte å få et nyansert grunnlag for beslutninger om våre felles naturressurser.

Hovedkonklusjoner fra prosessen:

- Frustrasjonen i forhold til Heiplanen i Setesdal handler om erfaring fra tidligere verneprosess, om randsone forvaltningen og den manglende kommunikasjon i dag, om storsamfunnets interesser i forhold til lokale interesser, og om statlige aktørers manglende anerkjennelse av lokal kunnskap og lokale perspektiver. Samtidig har det villreinsfaglige kart skapt mistillit til den reelle mulighet for lokale innflytelse i Heiplanprosessen.
- Kommunene og innbyggerne vil gjerne være med til å prege plan og vernearbeid gjennom dialog – og dermed bli anerkjent som viktige aktører i arbeidet med å verne eller beskytte deres lokale områder. Ikke dermed sagt at de skal bestemme alt, men at de som innbyggere i et berørt område

har rett til å bli involvert. De har ikke blot verdifull lokal kunnskap som kan bidra til bedre forvaltning, men de bør være med i dialogen av etiske og demokratiske grunner. Gjennom lokale prosesser kan nettopp de allmenne dimensjoner som eksisterer lokalt utfoldes og utvikles, og etablerte konflikter kan utfordres og forandres. Når det legges vekt på anerkjennelse og læring i planleggings prosesser er det mulig å åpne for den lokale forankring til bærekraftig forvaltning – som allerede eksisterer lokalt.

- Det er gjennom fremtidsverkstedene påbegynt en formulering og bevisstgjøring av lokale planer som er forankret lokalt, både i forhold til generelle bygdeutviklingstiltak, men også i forhold til heiforvaltning og areal bruk. Formuleringene viser et lokalt engasjement og eierskap til heiene, og en vilje til å tenke bærekraftig utvikling, styrke lokal kompetanse og skape en bedre kommunikasjon med sentrale myndigheter.
- Verkstedene skapte en arena for kommunikasjon hvor deltakerne fikk mulighet for å reflektere over dagens situasjon. Både gjennom kritikk og utopier ble det mulighet for å se den lokale situasjon litt "utenfra" og dermed for å løfte blikket litt og reflektere over egen situasjon. Virkeliggjøringsfasen bidro til å skape bevissthet over hvor langt vi er og hvor langt det er å gå. Forandring og utvikling krever et stort engasjement fra både myndigheter og innbyggere og det kan være vanskelig å investere tid i slikt arbeid hvis man ikke tror man blir hørt av overordnede myndigheter. Det var derfor også en kritikk i verkstedene mot å bruke tid på å tenke utvikling – når utfordringen er restriksjoner.
- Det var en bevegelse i verkstedene fra opposisjon mot planen til ansvar for å utvikle et lokalt kompetansealternativ som kan forvalte lokal kunnskap og areal, samt kommunisere med regionale myndigheter. Det var også en bevegelse i verkstedene fra "vi vil" til "vi vil – men ikke fritt frem" – hvilket kan ses som en bevegelse eller bevisstgjøring om det lokale ansvar for heiene og villreinen i hverdagslivet.
- At den lokale forvaltning er nødvendig som også forskningsrådets rapport (Forskningsrådet 2010) trekker frem, kan også ses tydelig i dette arbeid. Manglene involvering og anerkjennelse bidrar til frustrasjon og avmakt, mens en åpning mot involvering setter bevegelse i refleksjon, læring og ansvar. Det kan ikke skapes bærekraftig naturforvaltning uten at lokal forankring oppnås. Dette prosjektet viser i flere henseender at det er lokal forankring og ansvar for heiforvaltning, men at denne må anerkjennes og utvikles gjennom støtte og dialog fra sentrale myndigheter.

Summary

Contradictory and conflict influenced agendas affect Norwegian, as well as Nordic and European rural areas. On the one hand, rural development is highly prioritized in order to revitalize rural districts in a broad sense, on the other hand, protection of natural resources and biodiversity is increasingly important among national and international policies and actors. The decision structure in relation to natural resources is similarly affected by contradictory policies. On the one side, local participation is emphasized in order to create legitimacy for national policies, while the state authorities on the other side, are considered necessary to ensure the implementation of national policies and of applying a natural scientific knowledge basis in the process.

The process of preserving Norwegian nature areas has never been more extensive than today. There is a concurrent shift of natural resource governance from a primary state authority and expert dominated

approach to a more democratic, participative and local knowledge approach. Yet, Norwegian as well as international researchers discuss if this local approach only exists as long as the local level makes decisions according to the state policies, and if so, it might be difficult and contradictory to achieve local ownership to conservation processes.

The idea of local ownership and participation, is in this project interpreted as a “reversed participation”, where local citizens, authorities, and businesses meet in a process to work with local perspectives for the good life for people and wild reindeer. Process findings can followingly be used as point of departure for a hearing round with experts and state authorities. Local processes are in this regard not just an argument of creating legitimacy for state policies; rather it is the objective to create local ownership to sustainable development based on local perspectives. It is of detrimental concern to involve local citizens and authorities in the question of defining sustainable development. The development perspective disappears if such sustainability discussions solely concerns restrictions and risks, and the concept will appear meaningless and absurd. The objective of this project is in other words to involve the local citizens in a critical leaning process that focuses on creating sustainable change and development. The project, simultaneously, works consciously with establishing new understandings that can challenge the conflict between local and state actors and move the situation towards increased dialogue and collaboration.

The project has worked closely with the municipal authorities and in collaboration planned future scenario workshops in each of the three municipalities. The future scenario workshop is a process arena that gives room for broad participation of citizens, authorities, and stakeholders. The process combines the critical perspective with the utopian horizon and through a process of “free” communication seeks to develop self-critical utopian visions for sustainable natural resource and societal development.

Setesdal is a valley area in the south of Norway with large mountain regions and the southernmost wild reindeer herd of Europe. Setesdal has since the 1970'ies been involved in various nature conservation processes, mainly in relation to protect the habitat of the wild reindeer. I 2000 a landscape protection area was established in the Setesdal western mountains and Ryfylke mountain region (SVR). An increased interest for the protection of the wild reindeer has lead to the selection of nine wild reindeer areas in Norway, each of which is to carry out regional planning processes to determine borders for the national wild reindeer areas. In the southern Norway the process of Heiplanen involves 18 municipalities, three of which (Setesdal) has their entire municipal area included in the plan. The processes are to combine goals of local societal development with securing the habitat of the wild reindeer. The processes are to be based on national policy goals and natural scientific knowledge, but are formally led by a local and regional political steering group. Concurrent with this process, the Ministry of Environment has commissioned a natural scientific map of the potential habitat of the wild reindeer. This map has caused great frustration among local authorities as well as citizens. The frustration is partly due to the lacking use of local knowledge in the map data, but it is also connected to the overall legitimacy of the parallel regional planning process, and of the genuine possibility of local influence in the same.

This report describes the meeting activities and future scenario workshops carried out in three of the 18 municipalities involved in the regional planning process. The meetings with the municipal politicians and administration demonstrates how the local frustration towards central authorities has developed over time, and how the current planning process, despite promises of local participation, fosters local fatigue and mistrust towards central authorities. This frustration and mistrust must be seen in a larger perspective

and is influenced by the historic curtain of natural resource conservation processes, the current municipal planning situation that has much of its development potential affected by objections from central governments, and not least the concurrent commission of a natural scientific map of the potential habitat of the wild reindeer.

The local processes in the regional planning process were an attempt to create a local parallel process independent, yet in dialogue with, the regional process. The future scenario workshops attempted to open the Heiplan plan process concerning wild reindeer and rural development from the local perspective. The workshops clearly demonstrated that the local perceptions has two main dimensions; aspects concerning the natural resource management and planning system and the relation to national policies including the communication between levels of authorities and the lacking of acknowledgement of local knowledge and responsibility; and secondly, aspects concerning the everyday life with its socio-cultural relations, visions for development and the strong connection to and responsibility for their nature. In addition, the workshops illustrated movements of understanding concerning local sustainable development. Even though central authorities received strong critique, the workshop also created room for self-critical reflection in relation to local nature use and visions. The workshop also showed a tendency where local perspectives evolved from a passive conflict mode to a more active mode that discussed how to mobilize local knowledge and actively develop sustainable plans.

When this is said and done, it is important to emphasize that there is still a long way to the creation of locally anchored plans. A work meeting in June revealed that municipal politicians and administration, as well as, representatives from the county governor and county government all agreed on the necessity of continuing the local processes, as well as the value of keeping an informal continuous dialogue concerning the local and regional planning processes.

The workshops demonstrate that there is local will to think alternative and constructive, to develop knowledge, develop collaboration and manage the natural resources with responsibility. Simultaneously, they show that the local citizens demand access to their surrounding nature and ability to explore it also in a commercial sense. If the goal of the regional planning process is to create sustainable development, then the involvement of the local level is detrimental, not only for the sake of creating legitimacy, but to create ownership to sustainable development in the long run. It is in this regard also of detrimental importance to create arenas for improved dialogue between actors with different knowledge and between different authority levels, for in this way creating a nuanced basis for decisions about our common natural resources.

Innholdsfortegnelse

Resumé	2
Hovedkonklusjoner fra prosessen:.....	3
Summary.....	4
Forord.....	9
1. Naturforvaltning og Bygdeutvikling.....	11
1.1 Aktuelle utfordringer i naturforvaltningen	12
1.2 Ideen om lokal medvirkning.....	14
2. Bakgrunn for prosjektet	16
2.1 Heiplanen – en ny regional planprosess	17
2.2 De involverte kommuner	19
3 Planlegging og prosess	20
3.1 Utforming av prosessen	20
3.2 Aktiviteter i prosessen	22
3.3 Fremtidsverkstedet som metode	24
4 Resultater fra prosessen.....	25
4.1 Oppstarten av Heiplanen	25
4.2 Funn fra de kommunale møter i Setesdal	26
4.3 Funn fra Fremtidsverkstedene	30
5 Diskusjon	35
5.1 En utvidet forståelse	35
5.2 Dimensjoner i prosessene	36
5.3 Bevegelser i prosessen	41
6 Evaluering.....	42
7 Perspektiver	44
8 Foreløpig konklusjon	45
9 Litteraturliste	47
Vedlegg 1	50
Vedlegg 2	60
Vedlegg 3	61

Forord

Først og fremst tak til alle de som har vært involvert og deltatt i arbeidet så langt, både innbyggere og kommuner – og samtidig en oppfordring om å delta videre og få flere med i arbeidet. Tak til Styret i Heiplanen og Setesdal Regionråd for bevilling av midler til ekstern prosessveiledning.

Denne rapporten er et "midtveis" resultat av et prosjekt- og forskningssamarbeid mellom de tre Setesdals kommuner – Bygland, Valle og Bykle; styret og prosjektleder av den regionale planprosessen Heiplanen; Setesdals Regionråd; samt stipendiat Mikaela Vasstrøm ved Skov & Landskab, Det Biovidenskabelige Fakultet (LIFE), Københavns Universitet. I tillegg har Stiftelsen Idébanken vært involvert som prosesskonsulent i prosessen og ledelse ved de kommunale verkstedene.

Formålet med denne rapporten er å sammenfatte og formidle de lokale prosesser i Heiplanen frem til Juni 2010. Dette er for det første for å åpne prosessen mot en større offentlighet og dermed invitere flere med i arbeidet, for det andre for å formidle de læringsprosesser som har pågått i løpet av perioden, og for det tredje er det for å spille refleksjoner rundt prosessen og resultatene tilbake til deltakere, offentlige myndigheter og andre interesserte.

Rapporten er også en del av en forskningsdokumentasjon i stipendiat Mikaela Vasstrøms aksjonsforskning (Nielsen and Nielsen 2010). Informasjonsgrunnlaget i rapporten baserer seg på kontinuerlige møter mellom regionale og kommunale aktører, kommunale møter, og kommunale verksteder med innbyggere, politikere og administrasjon.

Målgruppen for rapporten er: Kommunene som sitter med den konkrete planleggingen og har en sentral rolle i forhold til de lokale perspektiver og den videre planleggingsprosess; styret i Heiplanen, Fylkeskommunene og Setesdal Regionråd som har bidratt økonomisk til gjennomførelsen av de lokale verksteder; og interesserte innbyggere, organisasjoner og deltakere i verkstedene som i siste ende blir påvirket av den regionale plan.

Rapporten har fire primære mål:

- i) Skissere bakgrunnen for prosjekt- og forskningsengasjementet i Heiplanen.
- ii) Sammenfatte og formidle de lokale prosesser for å skape åpenhet om disse og gi mulighet til at komme med kritikk og innspill i prosessen.
- iii) Reflektere og analysere de forløpige resultater og komme med innspill til den videre prosess.
- iv) Evaluere prosessen i forhold til opprinnelige prosjekt formål (Vasstrøm, 2009), metodikk, deltakelse og videre perspektiver.

Første kapittel av rapporten forsøker å sette perspektiv på denne regionale prosessen ved å trekke noen generelle linjer i naturplanleggings og forvaltningens aktuelle utfordringer. Kapittel to gir bakgrunnsinformasjon om Heiplanen og de involverte kommuner. Tredje kapittel beskriver hvordan den lokale prosess er planlagt og hittil gjennomført. Kapittel fire oppsummerer funn fra kommunemøter og fremtidsverksteder. Kapittel fem diskuterer disse funn og skisserer noen overordnede tendenser fra dette

arbeid. Den siste del av rapporten trekker perspektiver for veien videre, stiller kritiske spørsmål til prosjektet og konkluderer så langt.

1. Naturforvaltning og Bygdeutvikling

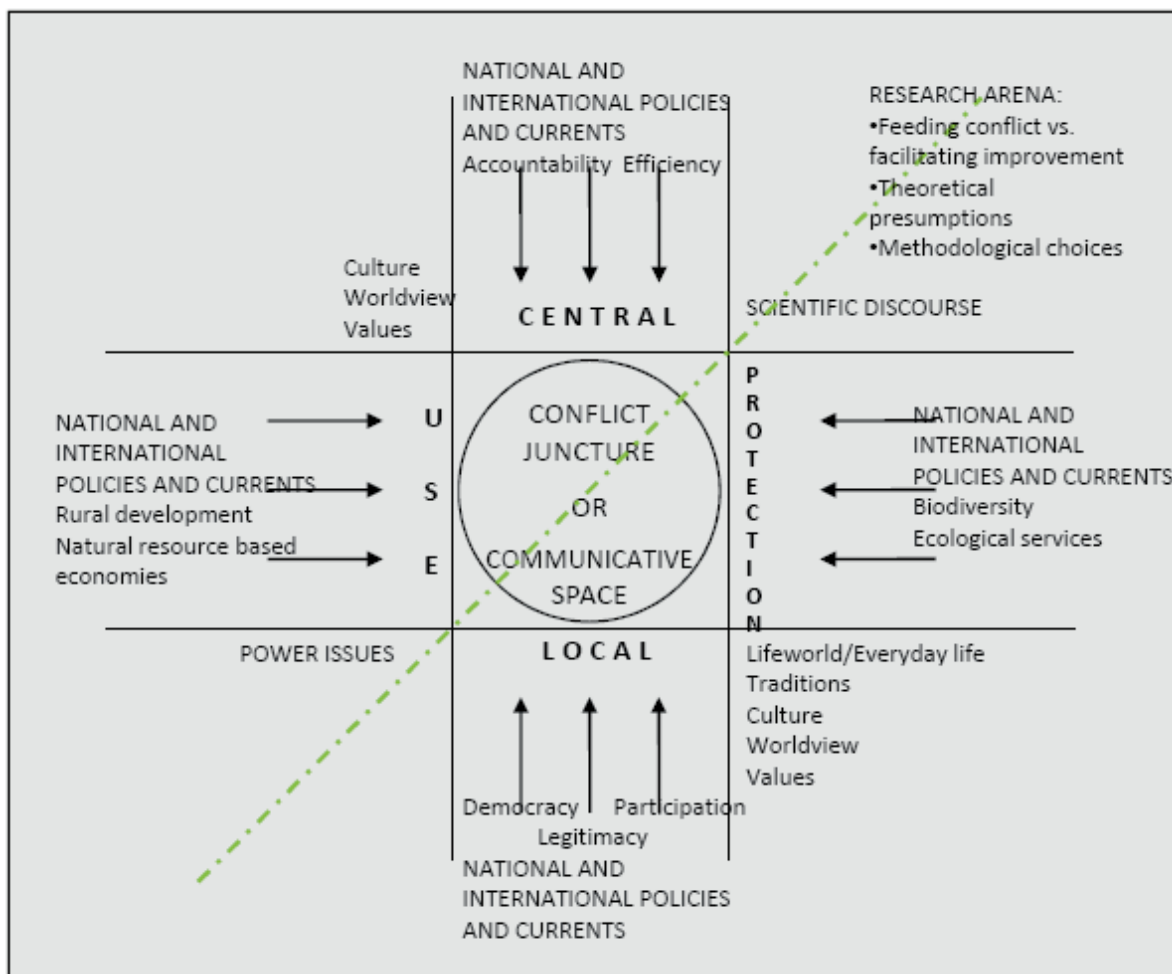
Norske distrikter, så vel som Nordiske - og Europeiske distrikter, opplever motsetningsfylte og konfliktpregede dagsordener i forhold til samfunnsutvikling og naturbeskyttelse (Sandström et al. 2008). På den ene side er der en nasjonal og internasjonal politikk og dagsorden som vektlegger bygdeutvikling i bred forstand med fokus på sosio-økonomiske og kulturelle aspekter (Det Kongelige Kommunal- og Regionaldepartement 2005; Det Kongelige Kommunal- og Regionaldepartement 2008; European commission 2004; OECD 2005). Ofte tar denne utviklingen utgangspunkt i utnyttelsen av naturressurser i form av flerbruks landbruk, heiebruk og opplevelsesbasert næring (Det Kongelige Finansdepartement 2003; Det Kongelige Landbruks- og Matdepartement 2007; Det Kongelige Miljøverndepartement 2007b). På den andre siden er fokuset på naturvern og beskyttelse av habitater og biodiversitet økt vesentlig gjennom de siste 20 årene (jvf. Biodiversitets konvensjonen) og nylig med Naturmangfoldslovens vedtak i Norge (Ministry of Environment 2009). Disse motstridende dagsordener preger distriktenes handlingsrom i forhold til å drive aktiv bygdeutvikling og tenke bærekraftig samfunnsutvikling.

Handlingsrommet i distriktene er samtidig preget av motstridende og konfliktpregede føringer i forhold til de ovenstående dagsordener. På den ene side vektlegges den lokale forvaltning og medvirkning i håp om å oppnå lokal forankring og legitimitet for nasjonal politikk. På den andre siden understrekes det nasjonale nivået og de nasjonale aktører som kontrollerende instanser for å sikre gjennomførelsen av nasjonal politikk, samt implementere ekspertbasert kunnskap i forvaltningen (Det Kongelige Miljøverndepartement 2006; UNEP 1992).

Følgende figur illustrer disse motsetningspregede dagsordener og tilgange til areal forvaltning og utvikling i dag. Figuren prøver å illustrere kompleksiteten av naturforvaltningen, hvor det finnes motstridende interesser og verdier både i den lokale og nasjonale sfæren.

Sentrum av nedenstående figuren kan tolkes som mulighetsrommet eller kommunikasjonsarenaen for en gitt planleggings- og forvaltningsprosess. Det er her nye felles forståelser kan utvikle seg gjennom dialog mellom ulike partnere. Avhengig av hvordan en planleggingsprosess komponeres vil styrkeforholdet mellom de omliggende føringer og institusjoner variere. Det skisserte mulighetsrom som inneholder både demokratiske og læringsmessige aspekter påvirkes derfor av selve strukturen i planleggingsprosessen. Det handler ikke bare om hvem som skal få lov å bestemme, men hvordan de skal få lov å bestemme.

Det primære mål i en lokal deltakelses prosess er ikke enighet mellom alle parter, ej heller at det lokale nivået skal få lov å bestemme alt. Det handler snarere om å skape en demokratisk prosess hvor utveksling av forståelser og erfaringer, skaper ny og mer nyansert kunnskap og nye perspektiver for hvordan fremtidig planlegging og forvaltning kan utformes.

Figur 1 Motsetningsfylte verdier og dagsordener i bygdene

1.1 Aktuelle utfordringer i naturforvaltningen

Det har aldri før pågått en så omfattende prosess med å verne naturområder i Norge som i dag. Disse verneprosesser er bl.a. begrunnet i de internasjonale forpliktelser Norge har inngått (f.eks. Biodiversitetskonvensjonen (UNEP 1992), Landsskapsvernkonvensjonen, og lignende). Disse internasjonale forpliktelser krever samtidig at det er det lavest mulige forvaltningsnivå som ivaretar forvaltningen og forutsetter at det finnes lokal forankring for verneplanene (se Århus konvensjonen (UNECE 1998)).

Flere forskere beskriver utviklingen av naturvernstiltakene i Norge som et skift fra en nasjonal myndighets og ekspertvitens dominert tilgang, til en mer lokal demokratisk orientert og lokal kunnskaps orientert tilgang (Daugstad et al. 2006;Daugstad 2010;Hovik and Reitan 2004). Samtidig diskuterer Daugstad (2010) hvorvidt den lokalt baserte tilgang er et egentlig handlingsrom for det lokale nivået, eller om det bare eksisterer så lenge de lokale beslutter hva nasjonale myndigheter vil at de skal beslutte. Dette poeng er diskutert av en rekke forskningsmiljøer i Norge så vel som andre nordiske og europeiske forskningsmiljøer. Zachrisson (2009) evaluerer medvirkningen i et svensk verneområde og poengterer at ""Decentralisation elements" were used in the process as pure means to implement national policy and overcome local resistance" (2009, p. 268), og hun mener derfor at denne type lokale forvaltningsprosesser nærmere bør

defineres som *recentralization* enn *decentralisation*. Grönholm (2009) har liknende observasjoner fra Finland, hvor han diskuterer hvordan lokale innbyggere og interessesfærer opplever en såkalt lokal prosess som værende ugjennomtrengelig pga. manglene kommunikasjon. Bjørkell (2008) gjør i sin forvaltningsanalyse av et finsk verneområde oppmerksom på at lokale forvaltningssystemer er viktige å trekke med i forvaltningsarbeidet, og etterlyser nye metoder for innbygger medvirkning i naturvernsområder. Flere Norske forskningsmiljøer har også evaluert og forsket på landskap i endring, samt lokal forvaltning av nasjonalparker og landskapsvernsområder gjennom større forskningsprogrammer (Falleth and Hovik 2008;Forskningsrådet 2010). Konklusjonene fra forskningsrådets sluttrapport – Landskap i endring er komplekse og område spesifikke, men gir også noen generelle tendenser som er interessante å trekke frem i denne sammenhengen:

- En grunnliggende utfordring i lokal forvaltning er uenigheten om definisjonen av lokal forvaltning i forhold til reel makt, ansvar og roller, og det lokale handlingsrom innenfor nasjonal politikk. Kommunene mener de bør være med å prege verneformålet – også med tanke på lokale interesser, mens nasjonale myndigheter mener lokal forvaltning er gjennomførelse av nasjonal politikk via lokale aktører. Kommunenes fortolkning av verneformål gir dermed en annerledes forvaltningspraksis enn andre områder med statelig forvaltning.
- En annen grunnliggende utfordring er at det lokale nivået opplever at nasjonal politikk er tvetydig og gir forskjellige signaler om bruk, vern og forvaltning, spesielt i forhold til reiseliv, friluftsliv, og landbruk.
- En tredje hovedtendens er at lokale holdninger og interesser er nyanserede (i motsetning til polariserte), ikke-hegemoniske og ofte motsetningsfylte, hvilket kompliserer forståelsen av naturressurskonfliktene ytterligere. Nettopp derfor etterlyses det arenaer for lokal deltakelse og konflikthåndtering. Slike arenaer er viktige for å skape en åpen prosess rundt naturvern og bruk som åpner for debatt og dermed kan være med til å øke felles forståelser og holdninger til bærekraftig naturforvaltning. Samtidig poengteres det også at slike arenaer er viktig for å få frem lokale minoritets holdninger, som ellers kan ha en tendens til å forsvinne blant sterkere lokale aktører, så som næringsliv og landbruk.
- Et fjerde hovedpoeng fra rapporten er at den kommunale forvaltningskompetanse er skrøpelig, fordi det ofte mangler et kompetansemiljø rundt forvaltningen. Ofte har distriktskommunene en person med kompetanse innen naturforvaltning, hvilket begrenser kunnskapsutveksling og danning. Flere interkommunale arenaer for å utvikle og styrke den lokale kompetanse ansees derfor som ønskelig.
- En femte klar konklusjon fra norsk og internasjonal forskning er at lokal medvirkning og forvaltning er nødvendig for å oppnå bedre ressurs forvaltning, men at veien mot dette målet er utfordrende og uten ene gyldige suksessoppskrifter. Det fremheves derfor at det er et stort behov for kunnskapsutvikling i forhold til nye forvaltningsmodeller og institusjoner, samt "modeller" eller teorier om utveksling og samspill mellom lokal og ekspertbasert kunnskap (Forskningsrådet 2010).

Disse konklusjoner viser at naturressursforvaltning er et svært komplekst felt med så kaldt "wicked" problemstillinger, dvs. hvor mange komplekse interesser og verdier søker innflytelse og hvor involverte aktører er en del av utfordringen, men samtidig helt nødvendige for å forbedre situasjonen. Det etterlyses

ny kunnskapsutvikling på feltet som kan eksperimentere med nye forvaltningsformer, kunnskapsdeling og lokal involvering. I det følgende avsnitt vil jeg redegjøre for inngangsvinklen til dette prosjekt, som kan bidra til å utvikle kunnskap om lokal involvering og utvikling av de lokale perspektiver i forhold til naturforvaltning og hverdagsliv, og åpne for diskusjonen om hvordan naturvitenskapen arbeide sammen med andre typer kunnskap.

1.2 Ideen om lokal medvirkning

I arbeidet med å verne store naturområder møter lokale interesser og kunnskap forskjellige sentrale aktører med "vitenskaplig" kunnskap og "forvaltnings" kunnskap. I dette møte er det oftest de sentrale aktører som setter premissene for den lokale deltakelse og kriteriene for hvordan den lokale forvaltning skal ivaretas (Svennevig and Clausen 2009). Flere forskere peker på at lokal forvaltning i høy grad prioriterer lokale interesser og at det ofte er majoritets interessene (landbruk, utbyggere) i bygden som har størst innvirkning på forvaltningen (Falleth et al. 2008). Samtidig tilsier både internasjonale og nasjonale erfaringer at hvis den lokale myndighet og befolkning ikke føler de har genuin innflytelse på prosessen, er det vanskelig å skape ekte lokal forankring og oppslutning omkring vern og bærekraftig forvaltning (Björkell 2008; Hansen 2007; Nielsen and Nielsen 2007). Dette poeng er også fremført av Ostrom (1990) som fremhever at lokale institusjoner ikke har eierskap til en forvaltningspraksis med mindre de selv har vært involvert i å sette premissene for denne. Med andre ord er det vanskelig å finne oppslutning og ansvar hvis ikke de berørte føler de er med til å utforme planene i stedet for bare å kommentere allerede utarbeidede planer. Dette skaper et paradoks for det lokale nivået og forvaltningen, som på den ene siden er viktig å ha med for å skape oppslutning og forankring for nasjonal verne politikk, men som på den andre side er for "farlige" å overlate beslutningsmakten til, fordi de setter verneformålene i fare ved å prioritere lokale interesser.

Hvordan kan en snu paradokset og skape lokal medvirkning og forvaltning som har en bærekraftig horisont for samfunnsutvikling og naturforvaltning? Dvs. genuin oppslutning og ansvar for bærekraftig forvaltning og utvikling, som utvikles på det lokale nivået - på lokale premisser, og ikke gjennom instrumentell overførsel fra overordnet myndighet.

Perspektivet i dette prosjekt er at verneprosesser og regionale planer som innvirker i så høy grad på hverdagslivet for den enkelte innbygger – må inkludere lokale prosesser for både lokale myndigheter og innbyggere. Hermed ikke sagt at det lokale nivået skal få lov å bestemme hva som helst uten debatt eller forhandling, men de lokale prosesser er viktige av flere årsaker.

De typiske argumenter for lokale prosesser er legitimitet og demokrati. Det poengteres ofte i politiske føringer at det er viktig at det lokale nivået har innflytelse på prosessen for å skape legitimitet for nasjonal politikk og redusere konflikt. Dette prosjektet er selvfølgelig enig om argumentene om legitimitet og demokrati, men er kritisk til den instrumentelle implementering av disse etiske argumenter, som for eksempel via høringer, korte folkemøter, etc. Hvis det lokale nivået, både innbyggere og myndigheter, skal ha en reel innflytelse må de lokale prosesser være mer rettet mot å skape debatt, utvikle nye forståelser og skape dialog mellom sentrale og lokale myndighets nivåer, samt innbyggere. Det er viktig at de lokale

innbyggere og myndigheter ikke bare blir hørt, men kan være med til å sette premisser og kriterier for vern og forvaltning i forhold til deres hverdagsliv og forvaltningspraksis.

Dette prosjektet jobber derfor med argumenter om viktigheten av lokale prosesser og innflytelse som bygger på ideer om sosial læring og utviklingen av en felles bærekraftig horisont. Sosial læring handler om å skape arenaer for åpen kommunikasjon mellom interesser og hverdagsliv som kan skape nye forståelser og perspektiver, og dermed nye handlingsmønstre. Nielsen og Nielsen (2007) ser sosial læring som et led i en dannelsesprosess som kan føre til større myndiggjørelse av innbyggere og dermed økt utvikling av ansvar for bærekraftig utvikling. Slike prosesser krever demokratiske arenaer som fokuserer på individuelle og kollektive læreprosesser, ved å åpne for dialog mellom ulike kunnskapsformer og refleksjon i forhold til egen praksis.

Clausen *et al.* (2010) argumenterer for at en bærekraftig (både økologisk og sosial) naturforvaltning nødvendigvis må inkludere lokale innbyggere i å definere bærekraftig utvikling. Når det bare fokuseres på restriksjoner og risikoer er det ikke lengre snak om utvikling. Bærekraftig utvikling uten utviklingselementet blir absurd og meningsløst.

Å involvere lokale innbyggere og myndigheter i en felles læringsprosess kan ses som en slags "omvendt" deltakelse (Nielsen and Nielsen 2002). Det utvikles en arena hvor de lokale kan debattere og reflektere over utfordringer og drømmer om deres lokale område. Som Daugstad *et al.* (2006) beskriver er der mange forskjellige verdier og interesser til stede på lokale arenaer, og som Nielsen og Nielsen (2007) beskriver, finnes det til og med motsetningsfylte verdier i hver enkelt person. Arenaer for refleksjon, læring og debatt, kan skape nye forståelser for hver enkelts perspektiv og nye felles forståelser for forvaltning av våre allmenninger og felles ressurser. De lokale prosesser må derfor legge til rette for at forskjellige typer kunnskap møtes (lokal, kreativ, faglig, etc.) , og at det gjennom kollektiv læring utvikles et kritisk perspektiv til egne visjoner – nettopp for å åpne for bærekraft dimensjonen i hverdagen og natur ressurs planleggingen. Nielsen og Nielsen definerer denne dannelses prosess som utviklingen av en kritisk – utopisk horisont til utvikling. Lokale prosesser er, i den sammenheng, ikke bare et argument for å skape legitimitet og reduksjon av konflikt, men snarere et mål om å skape lokalt ansvar og forpliktelse til en egen utviklet kritisk-utopisk horisont for bærekraftig utvikling.

Et grunnleggende trekk i dette prosjekts forskningsdel har vært å forholde seg kritisk til etablerte sannheter spesielt i forhold til konflikten mellom de lokale områder og kommuner og det statlige embetsverket representert ved fylkesmannen og Direktoratet for Naturforvaltning. Intensjonen med denne forskning er derfor å observere og registrere de spenninger og konflikter som finner sted, og undersøke hvorfor de gjør seg gjeldende, men samtidig – og enda viktigere er det å stille spørsmål ved om disse konflikt-konstruksjoner kan endres. I stedet for å reproducere konflikten og dualismen mellom det lokale og statlige - og forsterke den, søker dette prosjekt å skape nye forståelser som kan danne broer for dialog og samarbeide mellom ulike aktører i prosessen. Prosjektets fremste mål blir dermed å bidra til å åpne for nye forståelser på tvers av aktører og horisontale og vertikale strukturer, for å danne grunnlag for nye samarbeidsformer basert på åpen kommunikasjon og anerkjennelse av ulike forståelser og verdier.

Dette prosjektet har forsøkt å jobbe ut i fra ideen om lokal medvirkning gjennom å observere og interagere med Setesdal området og andre relevante aktører. Gjennom dette arbeidet er følgende problemstillinger blitt diskutert i mange varianter:

- Hvorfor er Heiplan frustrasjonen så uttalt i Setesdal? Hva er de lokale innbyggere og kommuners (forskjellige) perspektiver og roller?
- Hvordan kan en lokal medvirkningsprosess, med fokus på felles læring og forståelse, bidra til å utvikle lokale planer, samt ansvar og forpliktelse til bærekraftig utvikling?
- Hvordan kan det skapes dialog mellom de lokale perspektiver og de regionale plan myndigheter?
- Hvordan kan det herigjennom utvikles en felles bærekraftig horisont og gjensidig ansvar for en bærekraftig utvikling?

Denne rapport kan ikke svare på alle disse spørsmål, men det er intensjonen å utfolde noen av spørsmålene ved å dokumentere og diskutere de lokale prosesser som har pågått de siste 6 måneder.

2. Bakgrunn for prosjektet

Setesdal er et dalføre nord for Kristiansand i det sydlige Norge, omgitt av store fjellområder; Setesdal Vesthei og Austhei. Setesdal består av fire kommuner, hvor av de tre øvre har areal i villreinens leveområde. Disse tre kommuner har et samlet innbyggertall på ca. 3500 og et samlet areal på ca. 4500 km². Se også Cruickshank og Sørheim (2009) for en samfunnsanalyse av regionen.

Det har siden 1970-tallet vært oppmerksomhet på Setesdal Vest- og Austhei som landskapsvern område og som leveområde for villreinen, og like lenge vært et kontinuerlig konfliktfullt tema. Allerede i 1974 ble det foreslått å verne 4100 km² av Setesdal-Ryfylke heia som landskapsverns område og nasjonalpark. Dette førte til lokale protester. I begynnelsen av 1990-tallet ble arbeidet med en flerbruksplan iverksatt som involverte en bred aktørgruppe av lokal og regional forvaltning, samt grunneiere, nærings- og friluftsinnteresser. Selv om denne planen ble vedtatt i 1994 av fylkestingene, fikk fylkesmennene allikevel mandat av miljøverndepartementet til å fullføre sitt verneplan arbeid, samtidig som fylkeskommunene fikk i oppdrag å utarbeide en fylkesdelplan som inndelte verneområdet i indre- og ytresoner. Disse planer ble etterfølgende stadfestet i Miljøverndepartementet. I praksis medførte dette at den opprinnelige flerbruksplan ble ignorert, og at et landskapsvern område ble opprettet med fylkesdelplaner for randsonene. Dette provoserte lokale og regionale aktører, og medførte at vernesaken ble tatt op i Stortinget av de politiske representanter fra Agder og det ble oppfordret til at gjøre Setesdal Vesthei Ryfylke (SVR) til et forsøksområde for lokal forvaltning (Falleth and Hovik 2006). Dette område er nå et Landskapsvernsonområde på ca. 3600 km² og har i en 10 års periode vært forvaltet av en kommunal styringsgruppe bestående av ordførere og en daglig leder ansatt av styret. Har dette medført lokal engasjement og oppslutning rundt et verneområde? NIBR som har følge evaluert den lokale forvaltningsforsøksordningen konkluderer at det lokale forvaltningsprosjekt i SVR ikke har økt den lokale oppslutning om vernet, men at det er økt oppslutning om den lokale forvaltning (Falleth & Hovik 2006;Hovik and Falleth 2003). Samtidig gjør forfatterne oppmerksom på at det er en grunnleggende konflikt forståelse rundt lokal forvaltningskonseptet mellom lokale og sentrale myndigheter. Hvor lokale myndigheter er interessert i å være med til å legge premissene for forvaltningen, mener de statlige

myndigheter at den lokale forvaltning utelukkende bør forvalte sentralt definerte foreskrifter. Den lokale forvaltningsmodell er nå blitt endret tross lokal motstand. Det interkommunale ordførerstyre skal forsette, men den daglige leder skal i fremtiden være ansatt av fylkesmannen. Det er ikke denne rapportens intensjon at utdype eller kommentere disse forhold, men for å forstå de lokale holdninger i Setesdal er det nødvendig med en forståelse for historien med verneplaner i regionen.

2.1 Heiplanen – en ny regional planprosess

Heiplanen skal i løpet av 2009-2012 utarbeide en regionalplan for villreinens leveområde som inkluderer fem fylker og 18 kommuner, med et planområde på ca. 12800 km² (se www.heiplanen.no for planprogram og andre relevante dokumenter). Planen er en av ni planlagte regionale prosesser som er bestilt av Miljøverndepartementet for å skape mer helhetlig forvaltning av fjellområder som er viktige for villreinen (Det Kongelige Miljøverndepartementet 2007a). Bakgrunnen for bestillingen skal ses i sammenheng med den økte internasjonale press for å ivareta villreinen og konklusjoner fra rapporten Villrein og Samfunn – en veiledning til bevaring og bruk av Europas siste villrein (NINA 2010). Bestillingsbrevet fra miljøverndepartementet stiller krav om at det skal gjennomføres en fylkesdelplan for bruk og vern av prioriterte fjellområder – og fastsetting av nasjonale villreinområder. Den skal forene mål om lokal samfunnsutvikling med nasjonale mål om sikring av villreinens leveområder og forsvarlig forvaltning av fjellområdene.

Denne type regionale planleggingsprosess – som bl.a. Heiplanen – kan sies å være et uttrykk for de motsetningspregede dagsordener og føringer tilstede i distriktene som illustrert i figur 1. Heiplanen skal dermed balansere bruk og vern, lokal utvikling og sikring av villreinen – og både tilgodese nasjonale føringer og et regionalt og kommunalt politisk styre.

Heiplanen er en utfyllende regionalplan for et vernområde og er formelt hjemlet i Plan og Bygningsloven. Den formelle beslutningsmakt påligger derfor fylkeskommunene som må samarbeide med en politisk ledet styringsgruppe. Samtidig med at beslutningsmakten legges i kommunale og regionale politiske prosesser, gjøres det klart at statlige føringer og naturfaglig kunnskap er premiss for planen, eller som det står i brevet: *”Med utgangspunkt i oppdatert naturfaglig kunnskap om villreinens bruk av fjellområdene, skal avgrensninger og retningslinjer for arealbruk i det enkelte område avklares gjennom regionale planprosesser.”* s. 3 i Bestillingsbrevet (2007a).

I forhold til selve planarbeidet legger bestillingsbrevet opp til at det må jobbes med lokal utvikling av utsatte steder (dvs. fraflytningstrua bygder), spesielt med utgangspunkt i eksisterende kultur og reiselivssatsinger. Det defineres mer enn 13 tematiske områder (fra energi til kultur) som bør inngå i planarbeidet i forhold til utviklingsstrategier, med tanke på å få et mer helhetlig bilde av brukspotensialet og konsekvensene fremover. Det skal på denne bakgrunn utvikles konkrete strategier for avgrensning av bruk og lokalisering av fremtidig utbygging.

Samtidig konkretiseres det at planen har til formål å sikre villreinen et område som kan sikre dens eksistens over tid, og at dette område er definert som *”det område som villreinen bruker gjennom flere år”*. Planen skal inneholde *”tilstrekkelige arealer”* – også uten for villreinens leveområde for å opprettholde en levedyktig stamme og mulighet for utveksling med andre villreinområder.

Figur 2 Heiplanens plankart

Parallelt med oppstarten av denne planprosessen har Miljøverndepartementet gjennom Direktoratet for Naturforvaltning bestilt et villreinsfaglig kart over villreinens potensielle leveområde fra Villreinsenter Sør. Det har resultert i et kart over planområdet med sone definisjoner i forhold til villreinens bruk av områdene (se kartet på www.villrein.no). Ettersom kartet skal vise de *potensielle* leveområder er det inkludert større områder enn det villreinen bruker nå og grensene er trukket helt inntil de dal-nære bygdestrøk og riksveien.

Kombinasjonen av det naturfaglige planpremisset og den parallelle bestilling av et faglig villreinkart har skapt politiske spenninger og lokale frustrasjoner. Prosessen oppleves av noen aktører som et politisk alibi for å gjennomføre allerede planlagte vernesoner i kommunene. I og med at disse regionplaner er en ny type planprosess og at det ikke er klare linjer for resultatene, er kommunene og grunneiere skeptiske til konsekvensene for kommunalt handlingsrom. Ettersom fylkesmannen i visse kommuner allerede er begynt å bruke det naturfaglige villreinskartet som grunnlag for innsigelser mot kommunal planlegging (for eksempel innsigelser til Bygland kommunes kommuneplan prosess og forslag om å utsette den til etter Heiplanen er vedtatt), oppleves den politiske planprosess som en skinn-prosess hvor det ikke er reelle muligheter for å endre på villreinskartet.

2.2 De involverte kommuner

Et fellestrekk for de 18 kommuner i Heiplanen, i tillegg til den bevaringsverdige natur og villreinsområder, er at de har bygdeutvikling i bred forstand høyt på dagsordenen. Tenkningen rundt bygdeutvikling inkluderer dermed mere end bare de økonomiske perspektiver som næringsutvikling og hyttebygging, det er også de sosiale faktorene som trivsel og bygdekultur som påvirker bygdeutviklingsdebatten. Det er altså ikke bare næringsinteresser som berøres av planen, men også hverdagslivet til innbyggene som påvirkes. Av de 18 kommuner har flere kommuner nesten hele sitt areal inkludert i planen. Særlig Setesdal kommunene Bygland, Valle og Bykle har i praksis hele deres areal inkludert i planen (Planprogram 2009).

Setesdal kommunene utgjør en betydelig og sentral del av planområdet og regionplanen vil i fremtiden spille en betydelig rolle for den kommunale forvaltningen og for utviklingsmulighetene som et førende plandokument for fremtidig planlegging. Det er derfor viktig at de lokale myndigheter og de lokale borgere føler et ansvar og en forpliktelse for regionplanens grenser og føringer. Dette dels for å unngå en vedvarende konflikt mellom forskjellige myndighetsnivåer, dels fordi det er de som lever og bor i området som i praksis har en stor innflytelse på naturforvaltningen, men også – og kanskje viktigst – fordi de som lever og bor i området har rett til å være medbestemmende over sitt lokalområde.

Dette er utgangspunktet for følgende prosjekt og forskningssamarbeide. Det neste avsnitt vil presentere hvordan prosessen ble planlagt og hvilke aktiviteter som har vært gjennomført.

3 Planlegging og prosess

3.1 Utforming av prosessen

Den grunnleggende idé bak de lokale prosesser i Heiplanen er som tidligere nevnt, å skape en arena og prosess som tillater kommunale myndigheter, politikere og innbyggere generelt å utvikle tanker og ideer rundt bærekraftig bruk av heiene med utgangspunkt i "det gode liv for mennesker og villrein - nå og i fremtiden". Dette utgangspunkt er viktig fordi heiene er en integrert del av innbyggenes hverdagsliv og kulturelle og sosiale tilknytning til området. I tillegg er det viktig å skape lokal bevissthet om bærekraftig bruk og utvikling fordi store deler av kommunenes areal er inkludert i planen og dermed arealer som kan brukes til ulike utviklingsformål. Incitamentet til å iverksette et sådant prosjekt er å implementere demokratiske prosessmetoder i diskusjonen om bruk-vern, som kan bringe frem lokale visjoner og handlingsplaner for bruk og vern og dermed bidra til en lokalt forankret oppslutning og forpliktelse. Dette er i tråd med internasjonale føringer om lokal deltagelse (Biodiversitets konvensjonen, IUCN) samt med nasjonal politikk (St.meld.nr.33 2007/2008 2008) og er også omtalt i høringsutkastet for Heiplanen august 2009.

Prosjektet samarbeider med nøkkelkontakter innen for myndighetsapparatet i kommunene, i tillegg holdes det kontinuerlig kontakt med prosjektleder John Jastre fra Heiplanen, samt med Tarjei Haugen fra SVR, som har lokal kunnskap, erfaring med naturressursforvaltning og bredt kommunalt nettverk. Den lokale forankring skapes dermed ikke utelukkende hos lokale borgere, men også hos de lokale myndigheter. Det er flere grunner til å søke oppslutning og samarbeid med de lokale myndigheter, dels har de stor kunnskap og kompetanse innen lokal området og forvaltningen, og dels er de en fungerende lokal institusjon som kan forplikte seg til å ta prosjektet videre når eksterne aktørers arbeid er avsluttet.

Prosjektet har gjennom hele perioden vært i dialog med Stiftelsen Idébanken (www.idebanken.no) som har bistått med prosessledelse og som refleksjonspartner i prosessen. Stiftelsen Idébanken har arbeidet med bærekraft, utvikling og innbyggermedvirkning gjennom 20 år i forbindelse med ulike satsninger som f.eks lokal agenda 21, livskraftige kommuner og grønne-energi kommuner.

I vedlegg 1 beskrives den planlagte prosess i detalj og gjennom figurer. Denne plan ble presentert til Setesdals kommunene og prosjektleder for Heiplanen John Jastre, som utgangspunkt for den videre planlegging i samarbeid med kommunene.

Prosjektet søker å inspirere og kreere, formidle og foredle en "tredje vei" til bærekraftig forvaltning av heiområdene i bygdene. Det vil ikke legges skjul på historiske og eksisterende konflikter, men prosessen vil prøve å forholde seg til disse på en åpen og konstruktiv måte. På den måte forsøkes det å åpent artikulere konfliktene og trekke de underliggende holdninger frem og på den måte få det lokale engasjement i spill på en positiv måte.

Lokal oppslutning og engasjement krever en langvarig prosess. Prosjektet arbeider med tre intensive verkstedsfaser som kobles sammen gjennom ekstensivt arbeidene "mellom-faser":

Figur 3 Prosjektoppbygging

Start fase: Forarbeide mht. informasjon og rekruttering til prosessene. Det tydeliggjøres for lokale deltakere at prosjektet erkjenner tidligere/pågående konflikter, at det anerkjenner forskjellige typer for kunnskap – lokal så vel som ”faglig”, og at det ikke søker at ta parti for noen i prosessen – men snarere skape en tredje vei som muliggjør lokal forankret bærekraftig forvaltning.

1. Første fase er gjennomføringen av tre kommunevise fremtidverksteder (se avsnit 3.2 for mer detaljert beskrivelse av metoden) hvor alle interesserte lokale aktører (myndigheter, borgere og organisasjoner) inviteres til å arbeide med naturvern-bygdeutvikling visjoner.

Mellom-fase: Verkstedet følges opp av lokale møter, arbeidsgruppe bistand, formidling av verkstedsresultater til den (lokale) offentligheten gjennom lokale medier.

2. Andre fase er et regionalt Setesdal seminar av 1-2 dagers varighet. Igjen inviteres det bredt i regionen, men det forutsetter også oppslutning fra de aktører som har vært aktive i de kommunale verksteder. Formålet er å dele og samle definerte ideer og planer fra de kommunale verksteder og arbeide videre med disse i et regionalt perspektiv og med regionale arbeidsgrupper for å skape helhetslige planer for bærekraftig vern og bruk i Setesdal.

Mellom-fase: Seminaret følges opp med bistand til regionale og lokale arbeidsgrupper, formidling av verkstedsresultater til den (regionale og lokale) offentlighet gjennom lokale og regionale medier. Det diskuteres og planlegges hvilke eksterne myndigheter og eksperter som ville kunne bidra i prosessen videre.

3. Tredie fase er en type ”dialogverksted” eller forskningsverksted (Nielsen & Nielsen 2007) av 1-2 dagers varighet. De lokale og regionale visjoner og planer skal nå konkretiseres gjennom dialog med inviterte eksterne aktører (forskere, regional og nasjonal forvaltning, interesse organisasjoner, etc.). Denne del av arbeidet bruker visjoner, strategier og planer fra de tidligere verksteder til å danne grunnlag for en forhandling med eksterne eksperter om en konkret handlingsplan for området. Ideen er at denne plan kan være et innspill til den sideløpende regionplanprosess Heiplanen.

Etter-fase: Verkstedet følges opp med regionale (og lokale møter) og arbeidsgruppe bistand, samt dialog med eksterne aktører. Resultatene offentliggjøres i nasjonale, regionale, og lokale medier. Resultatene formidles også gjennom formaliserte kanaler til myndigheter og forskningsverdenen.

Forsetningen: Det er prosjektets formål at arbeidet med bærekraftig utvikling forsetter etter prosjektets avslutning. Med dette menes at det lokale engasjement er så forankret at det fortsetter og holder lokale/regionale arbeidsgrupper aktive i arbeidet for bygdeutvikling og bærekraftig naturforvaltning.

Følgende tabell gir en oversikt over gjennomførte aktiviteter, formålet med disse og hvilke deltakere som var tilstede. Mikaela Vasstrøm ved Skov & Landskab, Københavns Universitet, var til stede på alle aktiviteter (unntatt folkemøte i Bygland 9. februar 2010). Det foreligger referat og refleksjon fra alle møter, skrevet av Mikaela Vasstrøm (unntatt folkemøtet i Bygland, hvor referat er skrevet av Vidar Frøysnes, Bygland

kommune), samt prosjektskisse og PP-presentasjoner gitt på møtene. Det foreligger verkstedsprotokoller fra alle tre verksteder skrevet av Kirsten Paaby, Ola Vaagan Slåtten og Mikaela Vasstrøm. Alle dokumenter kan oversendes hvis ønskelig.

3.2 Aktiviteter i prosessen

Tabel 1: Gjennomførte aktiviteter i prosjektet Lokale prosesser i Heiplanen November 2009-Juni 2010

Tidslinie	Aktivitet	Formål	Deltakere
November 2009	Høringsmøte for Heiplanen Revsnes Hotel, Bygland	Åpen høring og informasjon om Heiplanens Planprogram (se www.heiplanen.no for mer informasjon).	Kommunale og regionale politikere og administrasjon Grunneiere Interesseorganisasjoner
November 2009	Interkommunalt møte om Heiplanen	Planlegging av videre Heiplanprosess og avklaring av handlingsrom mellom prosjektleder og kommuner. Presentasjon av prosjektet om lokale prosesser i Heiplanen v/ Mikaela Vasstrøm.	Aust-Agder fylkeskommune Aust Agder kommunene (Åmli, Bygland, Valle og Bykle) Prosjektleder Heiplanen
Desember 2009	Møte med Daglig leder av Setesdals Regionråd	Informere om prosjektet lokale prosesser. Dialog om muligheter og barrierer.	Daglig leder Setesdals Regionråd
Januar 2010	Styremøte Setesdal Regionråd	Presentere prosjektet om lokale prosesser i Heiplanen. Utrede mulighetene for samarbeid og finansiering.	Aust-Agder fylkeskommune v/ ordfører Setesdal ordførere (Evje, Bygland, Valle, Bykle) Daglig leder Setesdal Regionråd
Februar 2010	3 Kommunale møter i Setesdals-kommunene	Dialog mellom prosjektleder for Heiplanen og kommunene for å få oversikt over lokale konflikt områder og utviklingsplaner. Presentasjon av prosjektet lokale prosesser i Heiplanen v/ Mikaela Vasstrøm. Opprettelse av en kommunal "kjerne-gruppe" for videre dialog og planlegging	Kommunal administrasjon Kommunale politikere Prosjektleder i Heiplanen
Februar 2010	3 Folkemøter i Setesdals-kommunene	Informasjon og dialog mellom prosjektleder i Heiplanen og innbyggere for å få lokale perspektiver på konfliktområder og utviklingsplaner. Kort presentasjon av prosjektet lokale prosesser i Heiplanen v/ Mikaela Vasstrøm.	Kommunal politikere og administrasjon Grunneiere (majoriteten) Interesserte innbyggere Interesse organisasjoner
Mars 2010	3 Kommunale møter med Setesdals kommunene	Planlegging og dialog om lokale prosesser. Forståelse for lokale perspektiver, situasjon og konflikt	Kommunal administrasjon ("Kjerne-gruppene")

		områder i forhold til Heiplanen.	
Mars 2010	Interkommunalt møte	Avklaring av lokale prosessers formål, handlings- og mulighetsrom, samarbeid med andre kommunale planer og prosjekter, samt rolleforståelser i prosessen.	Kommunal administrasjon (kjerne-gruppene) fra Setesdals-kommunene.
April 2010	3 kommunale møter med Setesdals kommunene	Igangsettelse av lokale prosesser mot innbyggene. Dialog om relevante aktører og foreninger. Tilrettelegging av Invitasjonsarbeid og Praktiske forhold.	Kommunal administrasjon og politikere Stiftelsen Idébanken
Mai 2010	Kommunestyremøte i Valle	Orientering og presentasjon av prosjektet lokale prosesser i Heiplanen	Kommunestyre politikere Valle Lokal radio
Mai 2010	Orienteringsmøte om villreinkartet arr. Av Villreinsenter Sør i Bykle	Faglige presentasjoner av villreinkartet, bakgrunns materiell, villreinsforskning.	Bykle kommune administrasjon og politikere Grunneiere Interesse organisasjoner Innbyggere
Mai - Juni 2010	3 kommunale Fremtidsverksteder i Setesdalskommunene	"Det gode liv for mennesker og Villrein – nå og i fremtiden". Kritikk, utopi og virkeliggjøring. Ideer om prosjekter og planer for bærekraftig bruk av heiene, dialog og kommunikasjon, lokal kompetanse, tettstedsutvikling, etc.	Kommunal administrasjon og politikere Grunneiere Interesse organisasjoner Interesserte Innbyggere Stiftelsen Idébanken
Juni 2010	Møte med Fylkesmannens viltforvalter i Aust-Agder	Orienterer om de lokale prosesser. Åpne for videre dialog i prosessen	Fylkesmannens Viltforvalter
Juni 2010	Styremøte i Heiplanen	Vedtak om Heiplan fremdrift. Orienterer om gjennomførte aktiviteter i de lokale prosesser. Formidle resultater og refleksjoner til nå, samt perspektiver videre	Prosjektleder i Heiplanen Fylkesordførere Kommunale ordførere Fylkeskommunal administrasjon
Juni 2010	Faglig Arbeidsmøte i Heiplanen	Fylkesvise dialoger mellom aktørene. Initiere planarbeidet i kommunene. Perspektiver for videre arbeid. Orienterer om gjennomførte aktiviteter i de lokale prosesser. Formidle resultater og refleksjoner til nå, samt perspektiver videre.	Prosjektleder i Heiplanen Kommunale planansvarlige Fylkeskommunal administrasjon Representanter fra Fylkesmannen

3.3 Fremtidsverkstedet som metode

Framtidsverkstedets hensikt er å gi rom for at mennesker som normalt ikke er med i viktige beslutningsprosesser kommer til orde. Fremtidsverkstedet ble utviklet av den tyske fremtidsforsker Robert Jungk i slutten av 50-årene i Tyskland (Jungk and Müllert 1984). Dette som et ledd i å fornye demokratiet. Han ville forsøke å gi "demos" (folket) en mulighet for å ta del i den politiske prosessen på en mer intensiv og fantasifull måte. Fremtidsverkstedet spredte seg i løpet av 70- og 80-årene til Danmark og senere til Norge og Sverige. Fremtidsverkstedet ble en usedvanlig og demokratisk læreprosess som setter ønsketenkning i sentrum for utviklingen av konkrete utopiske utkast til framtiden og handlingsplaner for en bærekraftig utvikling. Gjennom fremtidsverkstedet er det mulig å overvinne resignasjon og umyndiggjøring.

Fremtidsverksteder har vært brukt i naturforvaltningsprosesser i Sverige og Danmark. Spesielt Roskilde Universitet og Sveriges Landbruks Universitet har implementert denne metodikk for å forsøke å finne alternativer til den dominerende planleggingslogikk som har vanskelig ved å jobbe med ikke sektoriserede interesser. Kurt Aagaard Nielsen og Birger Sten Nielsen har for eksempel brukt fremtidsverksteder og forskningsverksteder i Nasjonalparkprosessen i Danmark, nettopp med tanke på å involvere innbyggere, myndigheter og næring i et felles arbeid (Nielsen & Nielsen 2007).

Fremtidsverkstedet kombinerer det kritiske med det utopiske gjennom en prosess med "fri" kommunikasjon hvor tradisjonelle maktstrukturer settes til side. En erfaren verkstedsleder og oppbyggingen av verkstedet åpner for at alle kan slippe til, men at ingen kan dominere prosessen og "kuppe dagsordenen". Gjennom prosessen søker verkstedet å skape dialog, økt bevissthet, entusiasme, og samarbeid. Verkstedet har et par grunnleggende regler: det er ikke lov å kritisere hverandres kritikk eller utopier – men det er lov å komme med kontra kritikk eller utopier. Verkstedet jobber med tre faser:

Kritikkfasen: Deltakerne er konsekvent negative til dagens situasjon. Kritikken formuleres i stikkord eller korte setninger og skrives på veggaviser av verkstedslederen. Deltakerne setter stemmer på de punkter de synes er viktigst. Punkter med flest streker grupperes. Denne fase gir mulighet til å kanalisere frustrasjon, bli bevisst om andres forståelse av samme situasjon, og skaper engasjement til å komme videre og legge dette bak seg.

Utopifasen: Deltakerne jobber ut i fra tanken: "hvis vi selv kunne bestemme...". Denne fase jobber med visjoner i en verden uten begrensninger. Utopiene formuleres i korte stikkord eller setninger og skrives på veggavis av verkstedslederen. Igjen stemmes det om de viktigste utopi-stikkord. De prioriterte stikkord grupperes til utopitemaer av deltakerne og verkstedslederen. Hver gruppe jobber med et utopi-tema og utarbeider ideer, scenarioer, og lignende for å utvikle drømme mot virkelighet. Denne fase åpner opp for innbyggenes verdier og ønsker og danner rammen for hvordan det kan jobbes konstruktivt med handling.

Virkeliggjøringsfasen: Vi holder fast i våre drømme og ønsker. Hvordan kan vi realisere disse? I denne fase er det innbygget et konstruktivt kritisk mellom-spill, hvor gruppene presenterer deres ideer for hverandre og får "kjærlig kritikk" og ideer tilbake til neste økt med gruppe arbeid. Til slutt presenteres en type handlingsplaner i plenum – når gjør hvem hva?

Verkstedsresultatene og prosessen kan i sin helhet leses fra verkstedsprotokollen fra hvert verksted, vedlegg 3 oppsummerer de viktigste resultater fra hvert verksted i tabell form. Det følgende avsnitt vil trekke frem de viktigste momenter og resultater.

4 Resultater fra prosessen

Denne del av rapporten oppsummerer temaer, diskusjoner og resultater av de ulike aktiviteter som har vært gjennomført. Den begynner med det 1. høringsmøte for Heiplanen, og beskriver etterfølgende hvordan samarbeidet med kommunene har utviklet seg. Til slutt beskrives resultatene fra verkstedene og refleksjoner om metoden og gjennomførelsen.

4.1 Oppstarten av Heiplanen

Det første høringsmøte om Heiplanens planprogram 5. november 2009 samlet rundt 90 personer til et heldagsmøte. Deltakerne var hovedsakelig fra myndighetsnivået, ordførere og fylkesordførere, samt planansvarlige i kommuner og fylkeskommuner, men også interesse organisasjoner og grunneiere var møtt opp. Fylkesordførerne åpnet dagen. Det ble poengtert at dette var en politisk prosess og fagbyråkrater ikke skulle styre resultatet. Det ble lagt vekt på bruks potensialet (i.e. næringsutvikling) og nødvendigheten av den lokale forankring for planen. Fylkeskommunen planansvarlige har forfattet planprogrammet. Deres presentasjon av planprogrammet var tydelig på at den lokale forankring var viktig, samt at planen skulle utgjøre en helhetlig plan for bruk og vern. Kunnskapsbasert planlegging ble fremhevet som fundamental for beslutningsprosessene i planen, både i forhold til villreinskartet og andre konsekvens utredninger. Villreinskartet ble presentert av Villreinsenter Sør, og det ble lagt vekt på at det var et faglig kart som skulle danne grunnlag for politiske beslutninger, men at det faglig sett var indiskutabelt. Prosjektleder for Heiplanen John Jastrey introduserte sine tanker om hvordan første skritt til lokal involvering kan gjøres via kommunale møter. Prosjektlederen fremla ideen om heldagsmøter med hver enkelt kommune for å diskutere konflikt områder og potensialer (med administrasjon og politisk nivå) med tanke på å oppnå større felles forståelse for hver enkelt kommunes utfordringer i planen.. Heretter var det spørretime og åpent for kommentarer.

I de etterfølgende kommentarer fra salen ble det fra alle ordførere lagt vekt på at lokale prosesser er nødvendige for å skape forankring. Det ble samtidig stilt spørsmål ved legitimiteten i prosessen – og om det politiske handlingsrom var reelt – eller et "alibi". Det ble blant annet påpekt at det kunnskapsfaglige (og spesielt det naturfaglige) kunne misbrukes og dominere hele prosessen – og dermed redusere det politiske mulighetsrom. I tillegg ble det uttrykt misnøye med villreinskartet pga. manglene lokal verifisering og fordi det allerede oppleves at villreinskartet blir brukt av fylkesmannen som innsigelses grunnlag for eksisterende planprosesser.

Møtet er illustrerende for det paradoks som ble omtalt i innledningen. Det er et ønske om lokal forankring og engasjement fra alle parter, men samtidig legges det sterke føringer om naturfaglig kunnskap og konsekvensutredninger som premiss givende for prosessen. Spørsmålet om hvordan den lokale forankring og medvirkning skal oppnås og avveies forblir på denne måte uløst og medfører en lokal politisk skepsis til handlingsrommet i prosessen. Det er vanskelig for den lokale kunnskap og medvirkning å argumentere mot en fagkunnskap som allerede i utgangspunktet er definert som styrende for beslutningene.

Oppstartsmøtet på Revsnes Hotel ble fulgt opp av et fylkesmøte mellom kommuner, fylkeskommune og prosjektleder. Møtet repeterte på den ene siden mange av de samme diskusjoner og bekymringer som høringsmøtet. På den andre side skapte møtet en økt tillit til prosjektlederen i Heiplanen og den valgte fremgangsmåte hvor alle kommuner får mulighet for heldagsmøter og folkemøter med prosjektlederen, for

å kartlegge de lokale utfordringer. På dette møte fremla Mikaela Vasstrøm første gang sin prosjekt skisse om utforming av lokale prosesser i Heiplanen (Vasstrøm, 2009). Setesdals kommunene og prosjektleder fant prosjektet interessant og oppmuntret til å jobbe videre med prosjektet.

4.2 Funn fra de kommunale møter i Setesdal

Møtene februar 2010

I begynnelsen av februar 2010 gjennomførte prosjektlederen i Heiplanen heldagsmøter med de tre Setesdals kommuner (administrativt og politisknivå), samt folkemøter. I tillegg var Aust-Agder fylkeskommune representert på møtene, samt Mikaela Vasstrøm. Prosjektlederens formål med møtene var å starte dialogen med kommunene, informere om videre Heiplanprosess, få innsikt i konkrete areal konflikter og diskutere andre kommunale utviklingsplaner og utfordringer. For Mikaela Vasstrøm var formålet å få større innsikt i kommunenes utfordringer og deres perspektiver på Heiplanen, samt å diskutere mulighetene og perspektivene for lokale prosesser.

Møtene i kommunene gav dels innsikt i konkrete enkeltsaker i forhold til areal forvaltning og utviklingsplaner, og dels i mer overordnede problemstillinger knyttet til legitimitet, kommunikasjon, fagkunnskap og forvaltning. Følgende avsnitt vil forsøke å gi et strukturert overblikk over diskusjonene.

Problematikken

Legitimiteten av Heiplansprosessen ble diskutert på flere nivåer. Først og fremst var beslutningsbalansen mellom demokrati – byråkrati et tema i forhold til om det er et reelt handlingsrom for det politiske nivået eller om den naturfaglige kunnskapen kan overprøve alle beslutninger. Ettersom villreinskartet allerede brukes av Fylkesmannen er det vanskelig å tro på at det blir rom for å utarbeide et politisk planforslag som er vesentlig annerledes. For det andre ble legitimiteten av prosessen diskutert i forhold til balansen "stor samfunn" – lokal samfunn. Kommunene mener at den lokale legitimitet forringes i stigende grad fordi en opplever at "stor-samfunns" interesser kan overprøve villreinsinteresser uten diskusjon, mens lokal samfunns interesser blir møtt med innsigelser fra fylkesmannen. Det oppleves eksempelvis som et paradoks at det ikke er lov å bygge et fugle-utkikkstårn med innsigelse om at det kan innredes med sengeplasser og dermed skape mer ferdsel i villreinsområdet, mens det ikke stilles strengere krav til ferdsel og opprydding i forbindelse med vannkraft-utbygging.

Kommunikasjonen mellom nasjonale og regionale myndigheter var i likhet med legitimitet et gjennomgående tema på møtene. I (den ofte manglene) kommunikasjonen med det nasjonale og regionale nivået føler kommunene at de blir mistenkeliggjort i forhold til heiforvaltning og utvikling. Kommunikasjonen er ofte via innsigelser og andre typer brev vekslinger og kommunene opplever det som énveiskommunikasjon uten mulighet for diskusjon. Kommunene opplever det som paradoksalt at de, som har forvaltet heiene gjennom generasjoner, ikke blir hørt og anerkjent for deres kunnskap og vilje til å bevare villreinen, men snarere blir ignorert og gjenstand for overformynderi av Fylkesmann og Direktoratet for Naturforvaltning. I forhold til kommunikasjon er også forutsigbarhet et viktig element – dels i forhold til generell planpraksis, men også i forhold til resultatet av Heiplanen. Kommunene opplever deres rom for planlegging som veldig uforutsigbart og gjenstand for motstridende signaler fra nasjonale og regionale myndigheter. De opplever at fylkesmannens innsigelser til tider er usakelige og irrelevante, og at villreinen

brukes som innsigelses grunnlag i alle sammenhenger. Uforutsigbarheten i planleggingsrommet gjør det samtidig vanskelig for kommunen å gi innbyggere og næring pålitelige signaler i forhold til utviklingsinitiativer og planer. I forhold til Heiplanen er kommunen på den ene side positive hvis det kan skape mer forutsigbarhet, men også skeptiske til konsekvensene og om praksis blir strengere vern i hele kommunen.

Anvendt fagkunnskap og villreinskart ble diskutert i forhold til lokal kunnskap og handlingsrom. Både planavdelingen i kommunene samt grunneierorganisasjoner og andre interesser organisasjoner opplever at villreinskartet på flere områder ikke er i samsvar med den lokale kunnskap, og det oppleves frustrerende at ikke det lokale nivået er trukket mer aktivt med i utarbeidelsen av kartet. I forhold til avgrensninger er det enighet om at det må være grenser for utbygging opp mot fjellet og at trekkveier og kalvingsområder må beskyttes, men det oppleves som absurd når Villreinskartet har lagt grensen for villreinens potensielle leveområde langs riksveien og tett inntil de bebygde områder. Villreinskartet oppleves lokalt som et forsøk på å trekke verne grensene helt ned i de dalnære områder hvilket vil begrense kommunenes utbyggings- og utviklingsareal betraktelig (Bykle kommune har 0,1% av arealet sitt utenfor villreinskartet).

Forvaltningen av både areal og stamme var også et diskusjonstema på alle møtene. Det ble både diskutert i forhold til jaktkvoter, menneskelig ferdsel og andre forstyrrelser på fjellet som for eksempel saue-beiting og kraft. Det ble diskutert om det burde være forskjellig forvaltningspraksis på Vest- og Austhei ettersom reinstammen på Setesdals Aust-hei opprinnelig var en tamreinsstamme og derfor oppfører seg annerledes i forhold til menneskelig aktivitet. Forvaltningen av Snøscooter kulturen ble også diskutert. Snøscooter løyvegis i utgangspunktet bare til frakt og næring. Kommunene er klar over at scooter kjøring er problematisk – og at det i visse områder eksisterer en "ukultur". Samtidig anses snøscooter som en nødvendighet for å opprettholde "det tradisjonelle liv på heiene" og fritidslivet i tilknytning til støylene.

Det overordnede mulighetsrom

Møtene førte til en vis grad av omforente forståelser om planens potensielle muligheter og utviklingsrom. Det var en bred enighet om at en god plan ville føre til mer forutsigbarhet for alle parter (innbyggere, kommuner og regionalt nivå) i forhold til planlegging og utvikling. Det var også en felles forståelse for at planen måtte spesifisere utviklingsinteresser i noen områder og villreinsinteresser i andre – altså ideen om å "pasifisere" noen områder og "aktivisere" andre. I forhold til prosess og mål for planen, var det bred enighet om at villreinen skal bevares – men at metodene og prosessen kan diskuteres. Det ble poengtert at den lokale kunnskap ble for lite brukt i denne prosess.

I forhold til utviklingspotensialet var det enighet om at det er de dalnære heiområder som er interessante, men at det er her de fleste konfliktområder er i dag. Langsiktig planlegging er viktig for forutsigbarhet og bærekraft, og det bør derfor defineres ulike plankategorier i forhold til de vektete interesser. I forhold til ferdsel så kommunene det som en viktig oppgave å legge til rette for kanalisering av ferdsel utenfor de viktigste villreinområder. Løypeplaner i randsonene er i den forbindelse kommunens viktigste redskap. Et utbygd løypenett i de rette soner holder, i følge en NINA rapport ca. 90% av ferdselen vekk fra prioriterte villreinområder (Strand et al. 2010). Det ble i den forbindelse også diskutert om det kunne utvikles "smart-løyper", dvs. løyper som kan stenges automatisk når det registreres villrein i området via GPS-prosjektet (merking av villrein med GPS-Sender). Scooter-løyper var i noen av kommunene også et viktig tema pga.

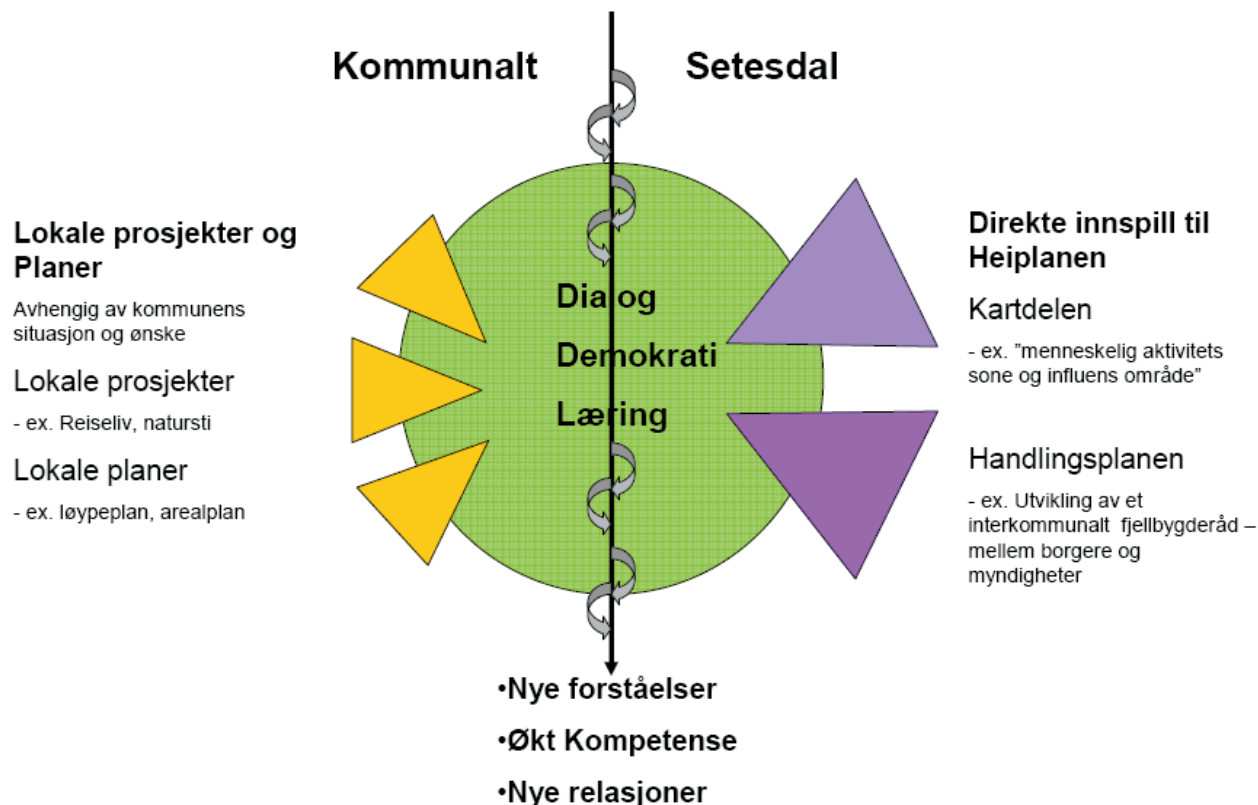
plasseringen av tradisjonelle gards-støyer som er en stor del av fritidskulturen i kommunen. Andre konkrete områder i forhold til utvikling omhandlet det lokale hverdagsliv i forhold til jakt, fiske og friluftsliv. Næringsutvikling i forhold til reiseliv, landbruksutvikling, alpinanlegg og hytteområder.

Diskusjon av lokale prosesser

Mikaela Vasstrøm introduserte tanker om de lokale prosesser i Heiplanen (se vedlegg 1). Tankene rundt et lokalt prosjekt ble positivt mottatt både på de kommunale møter og på folkemøtene. Det ble lagt vekt på at det var viktig å spesifisere hva man inviterte til for å avklare forventninger og handlingsrom, og at arbeidet jobbet sammen med andre lokale prosesser og at den burde prøve å involvere barn og unge perspektivet. Det var viktig at det ble invitert bredt i kommunene og ikke bare særinteresser. Det ble også uttrykt en skepsis til om en lokal prosess ville få noen reell innflytelse og en frykt for at lokale innbyggere primært ville komme for å kritisere planmyndigheter. Allikevel ble det enighet om å gå videre med prosjektet og planlegge videre med en kjernegruppe i hver kommune.

Møtene mars-april 2010

18. mars 2010 ble det gjennomført et inter-kommunalt møte for de tre kjernegrupper og Mikaela Vasstrøm (referat og refleksjonsnotat fra møtet kan tilsendes). Dette møte hadde til formål at avklare handlingsrom, forventninger, deltakere og kommunens rolle i forhold til de lokale prosesser. Handlingsrommet i de lokale prosesser er knyttet til Heiplanens rammer og de eksisterende rammer fra kommunale og regionale planer. Prosessen vil åpne for arbeid med lokale utviklingsprosjekter, med inter-kommunale ideer, og med konkrete innspill til Heiplanens areal- og handlingsplan (se figur 3). De enkelte kommuner har litt forskjellige utfordringer og parallelle lokale prosjekter, men fellestrekket blir å åpne opp for lokal diskusjoner og innspill til Heiplanen, og en koordinering interkommunalt hvis relevant. Det forventes at den lokale prosess vil øke de felles forståelser for hei-forvaltning, villrein og lokale ønsker, og at deltakerne vil lære av hverandres synspunkter og knytte nye nettverk. Det er derfor viktig at de inviteres bredt blant innbyggene så mange ulike perspektiver kommer i spill. Kommunene deltar på verkstedene som innbyggere og med deres generelle kompetanse, men ikke som plan-myndighet.

Figur 4 Forventede resultater av lokale prosesser

I april 2010 ble det avholdt tre kommunale møter for å utforme endelig invitasjon til verkstedene (se vedlegg 2 for eksempel på invitasjon), få innspill til relevante deltakere, avklare kommunale oppgaver og praktiske forhold. På disse møter deltok utover kommuner og Mikaela Vasstrøm, også Idébankens seniorrådgiver Kirsten Paaby.

Essensen av alle de beskrevne kommunale møtene viser to overordnede dimensjoner i forholdet mellom Heiplanprosessen og det kommunale/lokale nivå. Den ene dimensjon handler om selve planleggingssystemet og aktørenes kommunikasjon, mens den andre dimensjon handler om de konkrete konsekvenser i hverdagslivet og handlingsrommet for utvikling (se figur 3).

De lokale prosesser ble tilrettelagt med tanke på å åpne begge disse dimensjoner. Fremtidsverksteder er som tidligere omtalt en metode som gir deltakerne mulighet for å ta utgangspunkt i personlige verdier og synspunkter i forhold til en overordnet problemstilling. På den måte var det ideen å åpne for innbyggenes hverdagslige relasjon til heiene og villreinen – og samtidig reflektere over denne i forhold til forvaltningssystemer og planleggingsregimer. Ved å ta utgangspunkt i innbyggenes oppfattelser og anerkjenne deres perspektiver, kan det skapes reell lokal forankring og oppslutning til bærekraftig bruk av heiene. Følgende avsnitt oppsummerer resultatene fra verkstedene i punkt form, vedlegg 3 oppsummerer prioriterte stikkord fra alle verkstedene (verkstedsprotokollene i sin helhet kan bestilles av forfatteren).

4.3 Funn fra Fremtidsverkstedene

Invitasjonsarbeid og deltakere

Et fremtidsverksted legger rammene for en lokal kritisk-utopisk læringsprosess, men det substansielle innholdet på verkstedet er helt avhengig av deltakernes bidrag. Invitasjonsarbeidet var derfor også rettet mot å invitere bredt via dagspresse og sende direkte invitasjoner til forskjellige lag, foreninger og enkelt personer, samt til kommunalt ansatte og politikere. Informasjon om verkstedene blev også publisert i den lokale avis for Setesdal - Setesdølen og i den regionale avis for Agder - Fedrelandsvennen. I tillegg sørget kommunene for å henge opp invitasjonen på ulike offentlige plasser. En av kommunene fikk ikke sendt invitasjonen rundt til kommunalt ansatte og politikere, og det kan være en grunn til at det kommunale nivået var fraværende på det verkstedet.

Oppmøtet på de tre verkstedene var i gjennomsnitt 17 deltagende personer, selv om flere var innenom i perioder. Deltaker antallet var dermed ikke like høyt som forventet og ønsket. Det var ulike deltaker sammensetninger de tre verksteder i mellom.

På et verksted var det primært grunneierinteresser representert, samt jakt, reiseliv og landbruk. Hovedparten av deltakerne til dette verksted ble invitert muntlig samme dag av en person i administrasjonen som så at verkstedet hadde dårlig påmelding. Derfor mobiliserte han et nettverk av grunneiere for å informere om og rekruttere til verkstedet. På dette verksted var det ingen deltakere fra kommune administrasjonen eller lokale politikere. I slutningen av verkstedet deltok ordfører og rådmann. I løpet av de to verkstedskvelder var det i alt 22 personer innen om verkstedet. Deltakerne på dette verkstedet var utelukkende menn, primært mellom 40-60 år.

Et annet verksted hadde både politikere og administrasjon representert, samt grunneiere og andre interesserte beboere. Her var formannskapet blitt pålagt oppmøte, og administrasjonen var blitt oppfordret til å møte opp. Det var 20 personer innenom verkstedet over de to dager. Verkstedet hadde en omtrent likelig fordeling av menn og kvinner, og det var både eldre og yngre deltakere, med alders hovedvekt rundt 40-60 år.

Det tredje verksted hadde mange deltakere fra offentlige stillinger fra kommune og fylkesnivå, men få politikere og innbyggere generelt. Ordføreren åpning møtet – men måtte gå, mens varaordføreren kom på slutningen av verkstedet. Grunneier og jakt interesser var representert, samt kulturnæring, reiseliv og naturforvaltning. I dette verkstedet ble det en uskiftning av deltakere mellom to faser (pga andre møter) hvilket preget innholdet av resten av verkstedet. Det var ca 15 deltakere innen om verkstedet i løpet av verkstedsdagen. Hovedparten av deltakerne var menn og deltakerne hovedsakelig mellom 40-60 år.

Det kan være flere forklaringer på det til dels dårlige oppmøte på verkstedene. En umiddelbar forklaring er den generelle tidsklemma som preger dagens hverdagsliv, kanskje spesielt i vår/sommer perioden, hvilket passer dårlig med verkstedsarbeidet som krever lange økter. Oppmøtet var også påvirket av at det er en travel tid for landbrukere. En tredje viktig årsak til lavt oppmøte kan være et tegn på deltakelses-lede blant innbyggere. Som beskrevet i innledningen har Setesdal vert involvert i verneprosesser siden 1970-tallet. Flere av disse prosesser har endt med at lokal befolkningen ikke er blitt hørt. Det kan derfor virke som at

det ligger en lokal antakelse om at det ikke er verdt å investere tid i denne prosessen, fordi en ikke har tiltro at det vil få innflytelse på den regionale prosess. En slik deltakelses lede er også beskrevet av andre forskere, bl.a. Nielsen og Nielsen (2006) i forbindelse med lokale involvering i Nasjonalparkprosessen på Møn i Danmark.

Det er også verdt at merke seg at de kommuner hvor administrasjonen hadde lagt mye tid i invitasjonsarbeidet fikk mer variert deltakelse enn den kommune hvor invitasjonsarbeidet ble gjennomført på eget initiativ av en grunneier – et poeng deltakerne selv også var veldig bevisste om.

En annen sentral konsekvens av den administrative og politiske deltakelse var større legitimitet i forhold til innbyggene. På de verksteder hvor politikere og administrasjon eller bare politikere var fraværende, oppstod det en utalt frustrasjon i forhold til den kommunale forankring og legitimitet, og en misnøye med at det ikke var blitt prioritert av så sentrale aktører. I verkstedet hvor disse var representert var der en sterkere vilje til å gå videre med konkrete prosjekter, og en større visshet om at dette var forankret i kommunen.

Funn

I vedlegg 3 er de konkrete resultatene fra alle tre verkstedene oppsummert i tabellform. Fra disse resultater ses det at den lokale situasjon og de lokale perspektiver er svært nyanserte, motsetningsfylte og kompliserte. Det ses også en bevegelse og refleksjon i perspektiver i prosessen med å definere både kritikk, utopier og virkeliggjøring, som vil bli diskutert til slutt i rapporten. Det er vanskelig å redusere resultatene fra verkstedet fordi hvert punkt inneholder en parallell diskusjon og meningsutveksling, samt en lokal forankring. Følgende avsnitt vil allikevel prøve å trekke noen gjennomgående tendenser fra hvert verksted for å formidle essensen til en bredere offentlighet.

Kritikkfasen

Kritikkfasen åpnende for kritisk engasjement til den nåværende situasjon i flere henseender. Denne fase åpner for kritikk av situasjonen i et kollektivt rom i et område som har opplevd meget frustrasjon og avmakt i forhold til nettopp heiforvaltning. Det resulterte i en merkbar slags "ventil" effekt; først var folk avventende og litt skeptiske til å kritisere i denne uvante formen, kanskje fordi kritikken deres ble hørt og skrevet ned – og dermed mer konkret og seriøs. Etter de første ca. ti kritikk-ord på veggavisen akselererte kritikk "stemningen" og deltakerne ble inspirert av hverandres stikkord til å komme med nye. Spesielt i ét verksted ble kritikken grundig nyansert og konstruktivt konkretisert og her var det merkbart at det var folk med mye kompetanse fra både forvaltning og offentlig kommunikasjon som var tilstede, mens det hverdagslige perspektiv i større grad uteble. Selv om kritikk fasen ble "selv-kjørende" var det merkbart at det er en krevende fase som innebærer mye tanke (og følelser) aktivitet for alle deltakerne. Dette kan også ses i de kritikkpunkter som speiler personlige opplevelser, men også i de generelle overordnede perspektiver som jo berører deltakernes hverdag og fremtid på den ene eller annen måte. Følgende tabell strukturerer denne kritikk i tre temaer.

Tabel 1 Kritikktemaer

Kommunikasjon & Legitimitet	Forvaltning & Kunnskap	Det lokale liv
<ul style="list-style-type: none"> • Kommunikasjonen med staten er ugjennomskuelig og tvetydig, både mellom sektorer og i forhold til vedtatt politikk vs. byråkratisk praktisering. • Staten har en skjult agenda • Staten har brutt tanken om partnerskap og samhandling • Kommunene mistenkeliggjøres • Manglene anerkjennelse av lokal forvaltningskompetanse 	<ul style="list-style-type: none"> • Manglene anerkjennelse og bruk av lokal kunnskap i plan og forvaltning • Behov for bedre lokal kompetanse og kunnskap • Misbruk av og manglene faglig kunnskap i innsigelser/forvaltning • Misbruk av (innsigelses)myndighet i forvaltningen • Manglene vilje til nytenkning i plan og forvaltning • Manglene nyansering av store og små inngrep • Manglene forståelse villrein/tamrein adferd • Dårlig stamme forvaltning 	<ul style="list-style-type: none"> • Vern truer bosetning, friluftsliv, næringsutvikling • Manglene tilrettelegging for barn og unges friluftsliv • Manglene lokal engasjement

Selv om det var mange likheter mellom verkstedene er det også verdt å merke seg noen forskjeller. Disse forskjellene skal dels ses i sammenheng med at hver enkelt kommune, tross mange likheter er forskjellige i forhold til den aktuelle situasjon (pågående prosjekter), historiske situasjon, fjellkultur, næringsstruktur, etc. Forskjellene skal også ses i forhold til ulike deltakersammensetninger.

Selv om skepsisen og frustrasjonen var representert i alle tre kommuner, var den mer markert i det verksted hvor kommunen ikke var tilstede og grunneierinteresser dominerte. Her utviklet det seg mer uttalt uvilje mot myndigheter generelt. Mens de andre verksteder rettet kritikk mot myndighetenes praksis, men ikke i samme grad på myndighetene som system. På det verksted som var preget av deltakere fra offentlig forvaltning og personer med stor erfaring med heiforvaltning – ble det spesielt i kritikkfasen rettet kritikk mot manglene vilje til å gjennomføre forsøksordinger i forhold til nye forvaltningstiltak og fylkesmannens manglende evne til å skjelne mellom store og små tiltak/inngrep i heiområdet. I det verksted hvor også mange innbyggere var representert ble barn og unge interesser mer viktige. Disse forskjellene viser kanskje nettopp viktigheten av at slike lokale prosesser har en bred deltakelse og at lokale institusjoner (og myndigheter) støtter dem for å gi dem legitimitet i forhold til innbyggenes engasjement og stabilitet overtid.

Utopifasen

Utopifasen var på noen punkter et direkte mottuttrykk for kritikken, men åpnende også for andre momenter. I begynnelsen av utopifasen var det i alle verkstedene litt vanskelig å få visjonene i gang. Det er ikke uvanlig i denne type prosesser. Det kan oppleves som meget sterkt å måtte komme med drømme i et åpent rom – dels fordi det kan være knyttet til sterke personlige verdier, dels fordi det kan oppstå en angst for å bli latterliggjort. Det var samtidig en bevissthet i verkstedene om at det var vanskelig å drømme om utopier fordi deres erfaringer viser at mange av drømmene ikke kan gjennomføres pga. sentrale myndigheters innsigelser. En kommentar var bl.a.: "Hvorfor skal vi drømme om noe vi ikke kan få til?". Det

var også en følelse i verkstedene om at det var irrelevant å bruke tid til drømme om utviklingstiltak, når "problemet" handlet om en konkret utfordring i forhold til arealplanlegging og forvaltningssystem. Personer som hadde erfaring fra liknende arealprosesser før i forhold til verneområdet, var veldig bevisste om å konkretisere og instrumentalisere diskusjonene til å dreie seg om konkrete tiltak i forhold til Heiplanen.

Alle verkstedene gjennomførte utopi-fasen – men med litt ulikt engasjement og fokus. På de verksteder hvor det var kvinner tilstede gikk det merkbart bedre enn det verksted som var dominert av menn. Det kan selvfølgelig også begrunnes med at grunneierne, som oftest var menn, har opplevd vesentlig flere personlige konflikter i forhold til areal vern. Et av verkstedene hadde et skift av deltakere mellom kritikk og utopi fasen – hvilket vinklet hele fremtidsverkstedet langt sterkere mot utviklingspregede aspekter enn mot heiforvaltning og kommunikasjon med myndighetene. Det endret merkbart stemning og rom i verkstedet, hvor visse deltakere følte seriositeten av hele verkstedet forsvant, mens andre klart opplevde en positiv og utviklende prosess.

Når først utopifasen kom i gang – var det i alle verkstedene slående å se at det faktisk kom mange ønsker og visjoner frem både om hverdagsliv og forvaltning (se vedlegg 3). Følgende tabell forsøker å oppsummere og strukturere temaene fra alle tre verksteder.

Tabel 2 Utopitemaer

Kommunikasjon & Legitimitet	Lokal forvaltning & kompetanse	Natur & bygdeutvikling
<ul style="list-style-type: none"> • Skape arenaer for dialog med myndigheter, forskning, innbyggere, andre interesser • Få anerkjennelse for lokal kunnskap og forvaltning – skape lokal stolthet og ansvar • Involvere unge i heiforvaltning • Øke informasjonen om villreinen til innbyggere, hyttefolk og turister – skape ansvar 	<ul style="list-style-type: none"> • Dokumentere og oppbygge lokal kompetanse på bred heiforvaltning • Tilrettelegge for bred involvering av interessegrupper og innbyggere • Samarbeid interkommunalt, regionalt og gjennom ulike organisasjoner • Dialog med statlige myndigheter • Forsøksorientert, tilpasningsdyktig og fleksibel forvaltning 	<ul style="list-style-type: none"> • Tradisjonell fritidsbruk av heiene er mulig – også med regulert skuter bruk • Bruke naturen som tilbud til innbyggere og besøkende – både sosialt og næringsmessig • Tilrettelegge for flere arbeidsplasser

Virkeliggjøringsfasen hadde først en seanse kallet "djevelens advokat" som gir "kjærlig" kritikk til de presenterte utopitemaer. Her kan alle stille spørsmål ved planer, komme med innspill til forbedringer eller ideer til eksempler som kan være av nytte for gruppen. Denne del av verkstedet hjelper med å skape bevissthet om konsekvensene av utopiplanene, og setter de første konkrete rammer om utopiene. I tillegg er denne fase med til å skape ansvar til utopiene og refleksjon om veien videre. Denne fase ble kun gjennomført i to av verkstedene pga. tidsmangel. Denne fase var i begge de andre verksteder en utviklende og reflekterende fase, som gav deltakerne (og prosessledelsen) mulighet for å reflektere ønsker – og nettopp gi de et kritisk bærekraftsløft. Denne fase ble spesielt i det ene av verkstedene virkelig utviklende for engasjement og tro på at "vi kan gjennomføre noe nytt". Disse innspill er ikke inkludert i denne rapport men kan læses fra verkstedsprotokollene.

Den videre virkeliggjøringsfase fokuserer på å møte den ovenstående kritikk og forbedre utopiplanene. I dette arbeid ligger mye refleksjon og diskusjon av ulike perspektiver i gruppene. Denne fase er også rettet mot å tilrettelegge veien videre; hvem andre kan involveres, hvem tar ansvar, når skal det skje? Følgende tabell oppsummerer planene fra alle tre verksteder i stikkord. De er ikke strukturert etter temaer som før, men etter kommune fordi planene nettopp overskrider de sektoriserede tema oppdelinger. Allikevel kan det ses at planene har mange av de samme elementer til stede: Styrket lokal kompetanse gjennom samarbeid, flere involveringsprosesser for innbyggere og hytteeiere; og generelle bygdeutviklingstiltak. Det er bemerkelsesverdig at alle disse lokale planer og ideer nettopp sentrerer seg rundt å bedre kommunikasjonen mellom innbyggere og myndigheter – og mellom ulike myndighets nivåer, om å bygge nye nettverk og revitalisere gamle. Det handler om å skape arenaer for medvirkning om lokal utvikling. De handler om å øke den lokale kompetanse – både for å skape flere arbeidsplasser – men også for å bli bedre til å forvalte naturen. Felles trekket er at alle disse nettopp har allmenne elementer som støtter opp om bærekraft, læring og økt demokratisk involvering i utvikling.

Alle plan-ideene er ikke tatt med i denne tabell, for mer utdypende informasjon se vedlegg 3 eller verkstedsprotokollene.

Tabel 3 Planer fra virkeliggjøringsfasen

Kommune 1	Kommune 2	Kommune 3
<ul style="list-style-type: none"> • Flere Medvirkningsarrangement for utvikling av områder og naturtilbud og fritidstilbud for Hyttefolk, innbyggere, lag og forening, næring og kommune i August • Medvirkningsarrangement med næring, lag og foreninger for å utvikle fritidstilbudet for unge • Utarbeide plan om Kompetanse park – en tverrfaglig og interkommunal park med natur og kultur kompetanse 	<ul style="list-style-type: none"> • Bygdeutviklingsprosjekt involveres i Heiplan – naturbruk er sentralt i bygdeutvikling • Mer næringssamarbeid med kommunen/politikere • Mer interkommunalt samarbeid på naturforvaltning • Revitalisere grunneierlag. • Utvikle samarbeid mellom kommune, grunneiere og lag og foreninger, reiseliv i forhold til arealbruk og kart 	<ul style="list-style-type: none"> • Innbygger Medvirkningsprosjekt i sentrums-utvikling • Innbygger-dugnad for sentrums utvikling • Kompetanse-senter med tverrfaglig profil på Hei-forvaltning • Formidling om villrein og kommune lokalt, regional og nasjonalt (media og foredrag) • Flere med i lokalt arbeid om Hei-forvaltning – neste møte i August.

5 Diskusjon

Følgende avsnitt vil først trekke noen hodelinjer for prosjektforståelse og dernest forsøke å diskutere resultatene av møter og verksteder. Det er vanskelig å forenkle kompleksiteten av de erfaringer jeg har gjort meg de siste 7 måneder, og denne diskusjon kan ikke romme alle dimensjoner av arbeidet. Allikevel er dette et forsøk på å se kompleksiteten i en konstruert sammenheng.

5.1 En utvidet forståelse

Bestillingsbrevet, planprogrammet og prosessen rundt Heiplanen uttrykker mange av de fundamentale paradokser som ble nevnt i denne rapportens innledning (se bl.a. figur 1). Hansen (2007) beskriver disse som planleggings "styringskrise". Med styringskrise forstås at staten er bevisst om at nasjonal politikk mister legitimitet og skaper konflikter. Måten staten søker å løse dette på er å bruke instrumentell medvirkning i form av borgermøter, høringer etc., medvirkning som i siste ende ikke har noen formell innflytelse på beslutningene. Sånne typer medvirknings prosesser skaper frustrasjoner i de lokale miljøer som berøres (Svennevig & Clausen 2009), fordi man forespeiles å få innflytelse, men ikke får den formelle rett. En ytterligere konsekvens av denne type lokale medvirkning er at lokale innbyggere, så vel som lokale myndigheter, mister engasjementet til å medvirke i planprosesser – et poeng Nielsen og Nielsen (2007) også reflekterer over i arbeidet med nasjonalpark prosessen i Danmark. Hvorfor delta når man ikke tror på en reell innflytelse i beslutningene?

Bestillingsbrevet for Heiplanen fremhever det naturfaglige kunnskapsgrunnlag i alle beslutninger. Naturfaglige, så vel som andre faglige kunnskaper er selvfølgelig viktig i planlegging av store områder med konsekvenser for habitater og lokal samfunn. Men i møtet med det lokale samfunn kan det også virke som en barriere i forhold til beslutningsinnflytelse. Visse beslutninger kan fremstilles som udiskutable "sannheter" ved å bruke naturfaglig kunnskap som argument. Lokal samfunnet opplever til tider at disse "sannheter" er usakelige eller direkte motstridende med lokale forståelser. Når det ikke skapes dialog mellom disse ulike typer kunnskap og verdier – oppleves prosessen som illegitim blant lokale myndigheter og innbyggere. Både for lokale og sentrale myndigheter er det krevende å skape en meningsfylt kobling mellom hverdagslivet og den sektoriserede kunnskap. Lokale (innbyggere) kan derfor oppleve at deres kunnskap og hverdagsbehov blir tilsidesatt i beslutningene til fordel for generalisert forskningskunnskap. Det er blant annet slike prosesser som skaper frustrasjon i lokal samfunn – hvor det oppleves manglene utveksling av perspektiver og anerkjennelse av lokale forståelser.

Denne planprosess involverer som sagt hele Heiplanen og dermed 18 kommuner. Hvorfor er den lokale frustrasjonen da større i Setesdal enn i de omliggende kommuner?

Den lokale frustrasjon i Setesdal blant både innbyggere og myndigheter skal ses i sammenheng med flere vesentlige faktorer. For det første har Setesdal, som tidligere nevnt, et bakteppe av verneprosesser. Prosessen med opprettelsen av landskapsvernsområdet SVR begynte med en bred flerbruksplan, som etter inngripen fra Direktoratet for Naturforvaltning ble erstattet av en verneplan i samme område (Falleth & Hovik 2006). Denne lokale erfaring har ennå stor innflytelse på spesielt grunneiere og planmyndigheter, og derfor er der en tendens til å fortolke Heiplanen som en type "snik" verneprosess.

For det andre må dagens plan praksis tas i betraktning; i forlengelse av Landskapsvernsområdet ble det etablert en randsone hvor kommunene i dag opplever store (og uforutsigbare) restriksjoner på ferdsel/bruk, utbygging og annen utvikling, med villreinen som fremste innsigelses grunnlag. Kommunene er dermed skeptiske til om Heiplanen vil føre til denne type plan-praksis på bokstavlig talt all kommunenes areal.

For det tredje, handler den lokale frustrasjonen også om stor-samfunnsinteresser i forhold til lokale interesser. De øvre Setesdal kommunene har opplevd vesentlig kraftutbygging hvor store områder er oppdemmet og kraftlinjer utbygget, uten villreinhensyn. Lokale planer derimot er underlagt villreins hensyn. Kommunene var selvfølgelig ikke i mot kraftutbygging – som også har gitt dem store økonomiske fordele, men de er kritiske til at olje- og energi ministeriet ikke får strengere krav til villreinhensyn. Kommunene er dermed enige i at villreinhensynet må være en vesentlig del av planleggingen, men de opplever det som frustrerende at stor-samfunnet kan agere som de vil, mens det lokale samfunn ikke får anerkjennelse for deres tilpasning.

Den fjerde faktor som påvirker den lokale frustrasjon i Setesdal er at de har hele deres areal innen for plan grensen i Heiplanen, og praktisk talt hele arealet innen for det faglige villreinskart utarbeidet av Villreinsenter Sør. Når dette ses i sammenheng med erfaringen fra tidligere verne prosesser, samt praksis for randsone forvaltningen i dag, skaper det grobunn for frustrasjon.

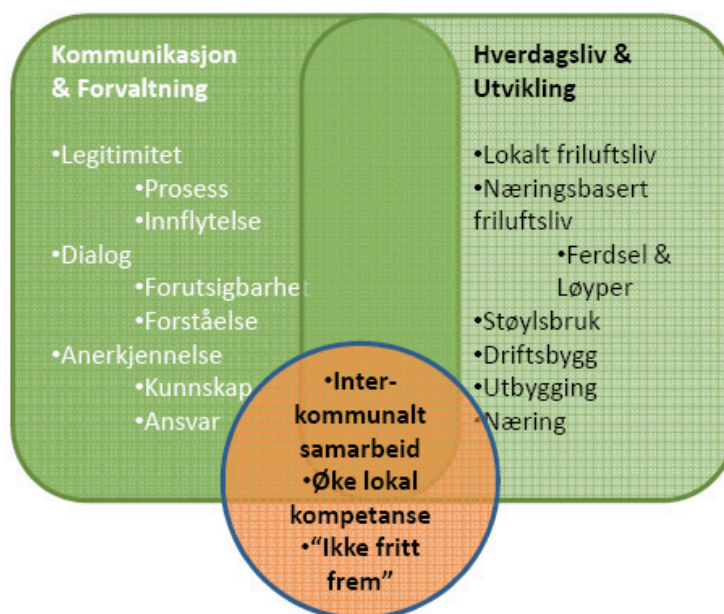
Overordnet sett kan det sies at både tidligere planer og praksis, samt den aktuelle planprosess har omfattende påvirkning av hverdagslivet i Setesdal. Den instrumentelle plan praksis som oppleves i randsonen i dag er helt motstridende med den lokale hverdagsopplevelse. Bolysten, heikulturen – og den moderne fritidsbruk av heiene kan vanskelig reduseres til plankategorier. Den lokale frustrasjon skal dermed ses i lyset av at innbyggere og kommunene ikke bare reagerer på de forvaltningsmessige og økonomiske aspekter av planen, men at også deres hverdagsliv med dets sosio-kulturelle verdier føles truet.

Hvis målet med regionale planprosesser er å skape bærekraftig utvikling og forvaltning i heiene og dermed både sikre villreins interesser og bygdeutvikling, må det lokale nivået tas med i prosessen. Dette prosjekt viser nok at det er en frustrasjon og konflikt som har vært under oppbygging gjennom flere år mellom det lokale og sentrale nivå. Men det viser samtidig – og ennå viktigere – at det i lokal samfunnene er åpninger og vilje til å tenke villreinhensyn i utviklingen, at de har kunnskap og er villige til å utvikle den videre og skape dialog for å forbedre både villreines og menneskenes levekår. Resultatene avspeiler også konkrete forslag til områder som sentral forvaltning ikke har hatt nok oppmerksomhet på – men som de lokale anser for serdeles viktig; for eksempel økt villreins informasjon til de mange hytteboere for å skape større ansvar i bruken av heiene hos den største bruker gruppen. De lokale prosesser og ideen om lokal forankring bør nettopp utfolde og støtte opp om det lokale ansvar for de felles naturressurser som er tilstedes – i stedet for å mistenkeliggjøre den og redusere dem til økonomisk rasjonalitet. Følgende avsnitt vil forsøke å diskutere de lokale prosesser i forhold til to overordnende dimensjoner.

5.2 Dimensjoner i prosessene

De kommunale møter og fremtidsverkstedene i kommunene uttrykker som tidligere nevnt to overordnende dimensjoner i forståelsen av naturplanlegging og utvikling. Det kan ikke defineres et klart skille mellom

disse dimensjoner. De påvirker hverandre og blir i tillegg påvirket av ytre faktorer og aktører. Allikevel kan det være hensiktsmessig for å "forenkle" dette kompliserte felt – ved å trekke noen hodetendenser fra møter og verksteder (se figur 4). Forenklingen kan dels gjøre det lettere å kommunisere resultatene fra prosessene – og dels kan de kanskje skape nye refleksjoner hos aktører i prosessen. Kommunikasjonsdimensjonen er også fremhevet i andre forskningsprosjekter som avgjørende for å forbedre beslutningsstrukturen og ikke minst den lokale medvirkning (Grönholm 2009;Nielsen & Nielsen 2007), samtidig er hverdagslivets aspekter og den kulturelle innflytelse en vesentlig faktor for lokale samfunn i diskusjonen om bærekraftig utvikling og forvaltning av natur ressurser (Nielsen & Nielsen 2007;Zachrisson 2009).

Figur 5 To dimensjoner i situasjonen – og etableringen av nye forståelser

Kommunikasjon og Forvaltning

Den første dimensjon preges av kommunikasjons og forvaltningsmessige aspekter. Kommunikasjon og forvaltning handler om store overgripende tema – og jeg vil her prøve å diskutere noen av dem – men det er umulig å formidle den rikdom av diskusjoner jeg har opplevd. Et grunnliggende paradoks som kommunene opplever i forhold til kommunikasjon og hei-forvaltning er nettopp illustrert i Heiplanens utgangspunkt om helhetlig forvaltning og bruk og vern. Nasjonal politiske føringer oppleves som uforenelige i forhold til helhetlig tenking og handling – nettopp fordi de ofte har motstridende konsekvenser. På den ene side er politiske festtaler og st.meldinger klare på at bygdene skal utvikles – ofte med utgangspunkt i naturressursene, mens praksis i kommunene viser at de blir møtt med innsigelser basert på andre føringer når de søker om utviklingsprosjekter. Å gjennomføre en så omfattende plan om bruk og vern avføder derfor en vis skepsis i kommunene i forhold til konsekvenser for kommunal planlegging i framtiden.

Helt grunnleggende er det i forbindelse med Heiplanen en legitimitets diskusjon med flere aspekter. Et aspekt er beslutningen om at Aust-heia er del av villreinsområdet. I kommunene stilles det spørsmål ved

selve prosessen med å innlemme dette område i Heiplanen – som uten å ha vert behandlet før, blir inkludert i bestillingsbrevet fra Miljøverndepartementet. Det er derfor også på Aust-heia at de største grunneierkonflikter oppstår. Lokalt oppleves Aust-heia som et tamreinsområde ettersom den nåværende reinstamme i hovedpart nedstammer fra en tamreinflokk fra 70-tallet.

Et annet legitimitets aspekt er selve strukturen for prosessen. Miljøverndepartementet legger til rette for Heiplanen som en regional og lokal politisk prosess, men bestiller parallelt et villreinskart uten tilknytning til regionalplanprosessen. Villreinskartet fra Villreinsenter Sør er bestilt for å vise potensielle leveområder for Villrein, samt avmerke de viktigste områder for villreinen. Grensene for det potensielle leveområde er selvsagt mye større enn det nåværende bruksområde for villreinen, og grensene ned mot dalføret i Setesdal er trukket nesten ved Rv. 9. Villreinsenteret uttaler at kartet er naturfaglig og ”faglig sett udiskutabelt” (Anders Mossing, Villreinsenter Sør, møtet Revsnes hotell 5. November 2009 og på Hovden Grendehus 26. Mai 2010). Villreinsenteret mener dette er det naturfaglige grunnlag som etterfølgende skal behandles politisk for å danne grenser for et nasjonalt villreinsområde. Problemet som kommunene opplever det er at dette kartet allerede nå brukes som innsigelsesgrunnlag for kommunale planer av Fylkesmannen. For eksempel må Bygland utsette hele den igangværende kommune planprosess, som allerede har kjørt prosess med folkemøter og høringsrunder, til Heiplanen er vedtatt. Fylkesmannen bruker altså det faglige villreinkart som nyeste faglige kunnskap, og dermed grunn til å utsette en kommune plan i ca. 3 år. Spesielt Setesdal kommunene ser derfor villreinskartet som en trussel fordi grensene for leveområdet er trukket helt på grensen til deres tettbebyggelser og i dalføret med deres eneste områder for utvikling. I forhold til prosessen gir kommunene i Heiplanen uttrykk for bekymring om at hele Heiplanprosessen fungerer som et politisk alibi for å gjennomføre allerede etablerte grenser. Prosjektleder John Jastrej har lyktes med å mykne forståelsene gjennom sin tilnærming til kommunene. Ved hjelp av lokale møter og løpende dialog har han forsøkt å skape legitimitet og fortgang i prosessen. Han har lagt vekt på lokal forankring og støttet opp om blant annet dette prosjektet fordi han anerkjenner Setesdals utfordringer.

Dialog har vært et annet sentralt tema i både kommunale møter og verkstedene. Dialog handler i den forstand om å skape forutsigbarhet i planleggingen og ikke minst om å skape en gjensidig forståelse for lokale og nasjonale planer og politikk. Når kommunikasjonen mellom myndighets nivå i hovedparten foregår pr. brev gjennom høringsrunder, skapes en distanse og mistillits forhold mellom partene. Kommunene opplever at de mistenkeliggjøres og kontrolleres, i stedet for at de blir betraktet som en del av kompetent myndighetssystem.

Den manglende kommunikasjon skaper frustrasjon hos både innbyggere og myndigheter i forhold til planlegging. Det er vanskelig for kommunen å gi signaler til innbyggere om utbygging, restaurering av støyler/driftsbygg eller løypeplaner, fordi de ikke vet hvordan regionale myndigheter vil forholde seg før søknaden er sendt. Denne planpraksis (sammen med erfaringer fra tidligere verneprosesser) fører også til en vis avmakt, hvor lokal befolkningen ikke orker å engasjere seg i noe de allikevel ikke har mulighet for å påvirke. Den manglende dialog øker avstanden mellom lokale og nasjonale føringer og forståelser. Det er nødvendig med anerkjennende dialog og utvikling av nye forståelser for å skape gjensidig oppslutning, ansvar og forpliktelse til bærekraftig forvaltning.

Det tredje sentrale element jeg vil trekke frem her er anerkjennelse. Anerkjennelse må forstås bredt. Det er både i forhold til regionale og sentrale myndigheters anerkjennelse av lokal kunnskap om heiene, og av den

forvaltning som de hittil har gjennomført. Det er dermed snak om anerkjennelse av det ansvar de lokale innbyggere og myndigheter tar nå og kan ta i fremtiden som mangler. Kommunene (innbyggere og myndigheter) føler seg ofte mistenkeliggjort og redusert til hyttefeltutbyggere og snøscooter kjørere. Mangel på anerkjennelse fører til reaksjoner i form av frustrasjon, avmakt og vrede.

Det er derfor viktig igjen å trekke frem at lokale prosesser og den nasjonalt etterlyste lokale forankring – ikke oppstår gjennom høringer og presentasjoner av sentralt definerte planer. Men at slike prosesser – for å skape forankring og eierskap til bærekraftig utvikling og forvaltning – nettopp må åpne for mer nyanserte arenaer hvor det kan føres en åpen dialog mellom forskjellige interesser og kunnskaper. Dette prosjekt viser nettopp at det er forståelser lokalt for allmenne interesser i forhold til natur og villrein – men ofte opplever lokale myndigheter og innbyggere en mistenkeliggjøring i stedet for en oppfordring, utvikling og anerkjennelse av ansvaret de allerede tar.

En annen type anerkjennelse som lokale innbyggere og myndigheter opplever som fraværende, er forståelsen for og tilliten til lokal kunnskap. Dette er spesielt blitt eksemplifisert i arbeidet med Villreinkartet. Villreinkartet har dermed ikke bare skapt frustrasjon i forhold til legitimiteten av planprosessen. Kartet har skapt store diskusjoner blant lokale myndigheter og innbyggere som mener at deres lokale kunnskap ikke er blitt inkludert i kartet. Noen aktører opplever at de ikke er blitt involvert i kartprosessen, mens andre aktører opplever at de er kommet med innspill til kartet, men at det aldri er blitt tatt til etterretning. Den lokale forankring av kartet er dermed ikke eksisterende, samtidig som det har skapt frustrasjon i forhold til ikke å få sin lokal kunnskap anerkjent. Det faktum at planprosessen begynte med et villreinkart – uten lokal forankring – har på mange måter skapt konflikter for Heiplanprosessen som er større enn de kanskje ville vert hvis den var begynt med regionale/lokale prosesser.

Hverdagsliv og Utvikling

Den andre dimensjon preges av hverdagslige og utviklingsmessige aspekter. Det er i disse aspekter at konsekvensene av Heiplanen blir fortolket og brakt inn i de hverdagslige betraktninger, samt visjoner om fremtiden. I og med at Heiplanen berører bokstaveligstalt hele arealet i Setesdals kommunene opplever både innbyggere, myndigheter og næring at konsekvensene for planen berører deres hverdagsliv og fremtidige muligheter. Heiplanens konsekvenser for det lokale liv oppleves som nevnt tidligere som utfordringsbare fordi plan og utviklingspraksis i høyere grad vil være avhengig av regionale og sentrale myndigheters godkjenning. Når dialogen og forståelsen med disse oppleves som fraværende skaper det frustrasjoner i forhold til lokale muligheter for hverdagsliv og utvikling.

I forhold til hverdagslivet er det i høy grad ferdsel i heiene som berøres. Dels er det tale om tilrettelegging av ski og tur løyper for både turister, hytteboere og lokale. Kommunale myndigheter betrakter det som deres beste planverkstøy å tilrettelegge for løyper – for å kanalisere ferdselen ut av de mest sårbare villreinområder. Men ofte møtes løype-planer med innsigelser om økt ferdsel i villreinensområder. På møtene og verkstedene ble ideen om tilpasningsdyktige løyper presentert. Løyper som kunne stenges og åpnes avhengig av villreinens sykliske bruk av heiene og deres periodiske bevegelser som registreres på GPS. En sådan type løyper ville kanskje forene perspektivet om et bredt tilbud av kanalisert ferdsel og samtidig gi kommunen ansvar for å kanalisere ferdselen utenom de sårbare villreinområder. Lokalt ble det også uttrykt frustrasjon i forhold til Den Norske Turistforenings løyper som gjennom vernområdet og andre områder av villreinsprioritet. På verkstedene ble det diskutert at disse løyper med fordel kunne legges

lengre ute i randsonene både med tanke på villreinens areal og med tanke på lokal verdiskaping i forhold til turisme.

Snøscooter traseer er også et viktig tema, men ble ikke diskutert så mye som forventet. I to av kommunene er det stor ferdsel inn til de tradisjonelle gårdsstøler. Disse gårdsstøler brukes nå til rekreasjon og friluftsliv. Mange av dem ligger flere timers skitur inn på heia og det er derfor lokalt anset som nødvendig med snøscooter transport. Dagens praksis er at innbyggere med støler og andre med hytter kan søke løyve til transport turer. Med den nye Heiplan fryktes det at dette vil bli redusert. I tillegg viste verkstedene at det eksisterer et lokalt ønske om å ha scooter traseer og områder hvor det skal være lov å ferdes på scooter. Scooter problematikken er vanskelig. Det eksisterer nasjonale føringer på dette område som vanskelig kan endres (de er vel egentlig akkurat blitt lempet etter at ny motorferdsellov ble forkastet). Ferdselsundersøkelser fra NINA i forhold til villrein viser at villreinen ikke reagerer mer på scooter enn andre typer ferdsel som ski eller turgåing. Innbyggere mener scooter er viktig for deres fritid og sosiale nettverk som transport middel om vinteren. Allikevel poengteres det av de samme at det ikke skal være "fritt frem" – men at det må skapes lokal selvjustis til bruken av scooter.

Som nevnt er støyer og driftsbygg på heia en viktig del av fritidslivet i Setesdal. Det er både viktig i forhold til sosiale nettverk og i forhold til jakt, fiske og trim og rekreasjon. Det er i flere av kommunene en skepsis til om Heiplanen vil føre til at det blir enda vanskeligere å restaurere disse bygg og om det blir enda vanskeligere å sette opp nye driftsbygg (for eksempel båthus) på heia. Det er bred enighet om at støyer skal fortsette å være enkelt standard hytter, dvs. uten innlagt vann og strøm, men at de er kulturelt og sosialt viktige for trivsel i bygda.

I forhold til næringsutvikling, hytteutvikling og annen opplevelses næring er der både lokalt og nasjonalt føringer om naturbasert næring er en plattform for distriktenes lokale utvikling. Opplevelsene med verne området SVR og dagens planpraksis i randsonen gjør det vanskelig lokalt å utvikle slike typer næringer fordi de ofte møtes med innsigelser om villreinsinteresser. En foreslått elgpark og idé om tamreinssafari ble for eksempel møtt med innsigelser fra fylkesmannen med argumentasjon basert på villreins interesser. I verkstedene og de kommunale møter ble det gitt uttrykk for en vis avmakt i forhold til dette prosjektets mål om å utvikle lokale planer. "Hvorfor skal vi drømme om lokale planer når problemet er at vi ikke kan få gjennomført eksisterende planer?" var et spørsmål som gikk igjen i flere av møtene. Samtidig kom det frem at det var et lokalt ønske å skape utvikling basert på naturen men at det er utfordrende både i forhold til lønnsomhet – og i forhold til forståelse hos regionale myndigheter.

Prosjektet her viser at der er mange muligheter i de lokale prosesser til å gripe fat i de lokale forståelser av bærekraftig utvikling – og utfolde disse ytterligere. Når en regional plan prosess både skal sikre villreininteresser og legge til rette for bærekraftig bruk – er det helt nødvendig å engasjere de brukere og utviklere som bor i bygdene. Gjennom kollektive arenaer hvor ulike kunnskaper møtes kan disse ideer om lokal utvikling og sikring av allmenne interesser styrkes. Det er derfor viktig å vinkle slike typer lokale prosesser mot det demokratiske lærings- og utviklingselementet for å løfte frem den eksisterende lokale ansvarlighet i forhold til de allmenne naturinteresser.

Tilslutt har det i løpet av prosessen utviklet seg nye forståelser for hvordan man kan jobbe med disse problemstillinger. Neste avsnitt vil beskrive noen av de bevegelser det har skjedd i de lokale forståelser – ut fra min fortolkning.

5.3 Bevegelser i prosessen

Lokal medvirkning og forankring er et langsiktig mål. Å involvere innbyggere og myndigheter i verksteder og møter var en begynnelse som åpnet opp for dialog og utveksling av perspektiver. Men det er klart at disse verksteder på ingen måte alene kan redegjøre for de lokale perspektiver. Det viktigste er at disse lokale prosesser åpnet for lokal medvirkning i den regionale planprosess og at myndigheter og innbyggere var sammen om å definere og utfordre dagens og fremtidens situasjon. For å skape ansvar og forpliktelse til bærekraftig utvikling, samt lokalt forankrede planer kreves det mer omfattende prosesser med flere involverte innbyggere, næring, foreninger, politikere og administrasjon. En fortsettelse av et slikt prosessarbeide kan føre til nye forståelser og ideer og en langsom trinnviss utvikling av bærekraftige – selv kritiske – men utopiske perspektiver på utvikling.

Fra de første møter i november 2009 til verkstedene våren 2010 mener jeg å kunne lese visse bevegelser i forholdet til beslutningsmyndigheter og oppfattelser av bruk og vern.

For det første har forholdet til Heiplanen og sentrale beslutningsmyndigheter utviklet seg fra å være i passiv opposisjon og avmakt til å utfordre egen rolle og kompetanse. Flere av verkstedene jobbet konkret med hvordan en sterkere lokal hei-forvaltningskompetanse kan styrkes, og hvordan flere ulike interessegrupper i kommunene kan samarbeide om å definere utviklingsplaner i kommunene. Det ble jobbet med nye typer av forvaltningssystemer og selvkritisk pekt på nåværende praksis i visse aspekter, som for eksempel den kommunale dialog og medvirkning i Villreinnemda, samt manglene interkommunalt samarbeid. Jeg mener det er et viktig aspekt i prosessen fordi både myndigheter og innbyggere selvkritisk peker på deres eget ansvar for å skape stolthet og kunnskap om forvaltningen og utøve denne i samarbeid med flere interesser.

For det andre var det en bevegelse i forhold til hvordan bruk og vern skal utvikles. Igjen var det fokus på i alle verkstedene at flere interesser må inkluderes i arbeidet. Det var altså en klar forståelse av at enkelt interesser ikke bør dominere, men at det bør foregå et samspill mellom disse. Dette ble også eksemplifisert i flere av verkstedene hvor man først uttrykte et ønske – som så ble etterfulgt av et refleksiv kontra- ønske, for eksempel: "Det skal være lov å kjøre snø scooter" – "det skal være lov å kjøre snøscooter – men ikke fritt frem over alt!" eller "vi vil ha lov å bygge flere hytter" – "vi vil ikke ha hytter overalt – vi vil bevare vår uberørte natur". Et annet eksempel er at det ble uttrykt ønske om å forvalte heiene bedre enn de sentrale myndigheter. Ikke bare i forhold til stammeforvaltning – som var et stort tema. Men også i forhold til kommunikasjon til lokal befolkning og turister om villreinen som ressurs og verdensarv. Slike bevegelser i oppfattelser trenger tid, prosess og rom for kommunikasjon mellom flere forståelser for å kunne utfolde seg ytterligere. Igjen viser dette at lokale prosesser – over tid – vil kunne utvikle de lokale forståelser og det lokale ansvar for deres felles gode – naturressursene.

For det tredje var det, som nevnt tidligere, et lokalt ønske om å trekke flere med i prosessen. Dels fordi det ville styrke prosessen å få flere perspektiver med i å utvikle kunnskap og planer. Men det ble også uttrykt som en bekymring om at dette er så viktige aspekter ved det lokale liv – at det er nødvendig for legitimiteten av prosessen at flere kommer med. I den sammenheng var det også enighet om at det å involvere flere også ville skape ringvirkninger i forhold til ansvar for bærekraftig utvikling. Denne oppmerksomhet mot det å involvere flere i prosessen og de forskjellige argumenter rundt det, vitner om en ansvarsfølelse i forhold til både heiene og lokalsamfunnet. For å utvikle dette ytterligere er det nødvendig med samspillet med de kommunale myndigheter som en stabil institusjon og legitimitets giver i forhold til

andre myndigheter. Samtidig er det nødvendig med en lengre medvirkningsprosess for å utvikle den lokale forankring og ansvar, samt læring og nettverk.

Til slutt må det sies at hvis disse bevegelser skal utvikle seg mer – er det selvfølgelig også nødvendig med en åpning for dialog med sentrale myndigheter og fag-eksperter. Hvis ikke en slik dialog påbegynnes med åpne kort – vil det begynnende ansvar og engasjement utvikle seg til frustrasjon og avmakt.

Arbeidsmøtet i Heiplanen i Juni viste en slik åpning for dialog hvor både fylkeskommune, kommuner og fylkesmannens viltforvalter ble enige om utgangspunktet for høstens prosess – og for å holde en løpende kommunikasjon. Når dette ses i sammenheng med Heiplanens prosjektleders invitasjon til dialog, kan det vitne om at de lokale prosesser har en reell mulighet til å skape debatt, nye forståelser og kanskje nye situasjoner.

6 Evaluering

Denne prosessen kan evalueres på mange forskjellige måter og på ulike plan. Man kan velge å ta utgangspunkt i utformingen av prosessen for å se på hvordan den påvirket situasjonen. Aksjonsforskningsrollen og engasjementet til Mikaela Vasstrøm kan evalueres og kritiseres. Verkstedenes metodikk kan diskuteres og andre mulige møteformer kan trekkes frem. Oppmøtet på verkstedet kan diskuteres i forhold til legitimitet, demokrati og representativitet. Endelig kan resultatene fra verkstedet trekkes frem og evalueres i forhold til andre prosesser.

Denne evaluering vil fokusere på valg av fremtidsverksted som metode i forhold til Heiplanprosessen og de resultater som kom frem.

Det kan argumenteres for om valg av fremtidsverksteder var den rette inngangsvinkel til lokal medvirkning. På den kritiske side kan det sies at et fremtidsverksted – om det gode liv for mennesker og villrein - åpner prosessen for meget i forhold til Heiplanprosessen. Metoden bringer mange aspekter frem som ikke er direkte overførbare eller relevante for en klassisk planleggingsprosess. Dermed kan det for noen parter virke som en uviktig prosess som ikke fokuserer på relevante aspekter av Heiplanen og den lokale frustrasjon. Det kan være en av grunnene til det mer eller mindre dårlige oppmøte. Et annet kritikkpunkt av verkstedsarbeidet er at det er en tidskrevende metode hvor det forventes ca. 12 timers arbeidstid. Ettersom verkstedene var lagt på vår/forsommer – kan jordbruksarbeid og familieliv ha vært avgjørende for et til dels lavt oppmøte.

På den andre mer positive side kan det argumenteres for at verkstedsformen er en måte å bringe så mange aspekter av situasjonen som mulig frem. I og med at Heiplanen omfatter så store områder i kommunen er det ikke lengre bare enkelt interesser og tradisjonell forvaltning og planlegging som berøres, men også innbyggene og hverdagslivet. Fremtidsverkstedet åpner dermed muligheten for andre enn de som har tradisjonelle politiske eller administrative erfaringer til å delta og prege resultatene. Ved hjelp av metodikken i verkstedet åpnes det for både kritiske og utopiske refleksjoner, og runder med selv kritikk i forhold til uttalte planer. Denne metode åpner dermed opp for en refleksjon og læring i forhold til hvordan en skal forholde seg til mer overordnende tema og egne planer. Selv om de tre verksteder var forskjellige i forhold til deltakersammensetning er det da også sigende at det allikevel var liknende resultater og

refleksjoner i alle tre verksteder. Dette mener jeg kan ses som at metoden nettopp fikk frem mange av de grunnleggende og kompliserte aspekter Heiplanen – og den lokale utvikling – står overfor.

Forskjellene i verkstedene henger nok mer sammen med hvem som var representert i verkstedsarbeidet – og her spilte nok kommunens tilstedeværelse en rolle for engasjement og ansvar. I verkstedet hvor kommunen ikke var tilstede ble det lettere å avskrive seg det regionale og nasjonale ansvar som kommunene rent faktisk har i forhold til villrein. Dette var deltakerne også selv bevisste på – og de var tydelige på at det burde ha vært flere interesser representert – og at i det minste kommuneadministrasjon og politikere burde ta del i dette. Forskjellene er selvfølgelig også et resultat av kommunenes tross deres likheter har forskjellig heikultur og fritidsbruk, aktuell situasjon og historisk bakgrunn. Allikevel må det understrekes at de verksteder som hadde representanter fra kommunen ble mer engasjerte og nyanserte – og skapte en større legitimitet blant de innbyggere som hadde valgt å bruke sin tid på møtene.

Fremtidsverkstedet er en kreativ arbeidsmåte, som både i sin struktur og prosess bryter med vårt vannte bilde av hvordan lokale folkemøter eller høringer foregår. Prosessen forsøker å skape refleksjon rundt de etablerte konfliktene ved å skape en kritikk av nåværende situasjon. Andre fase forsøker å åpne for alternative vinkler på situasjonen ved å jobbe med den utopiske horisont, og på den måte bryte med etablerte konflikter ved å skape gode lokale argumenter og planer. De tre verksteder viste at dette var en vanskelig arbeidsmetode å forlige seg med til å begynne med. For det første var det uventet å sitte i en åpen diskusjon hvor alt skrives ned, og hvor det er lov å være kritisk, drømmende og lekende. Det kunne merkes at prosess lederen i begynnelsen av hver fase måtte oppfordre deltakerne aktivt til å komme med innspill. For det andre er konteksten viktig for prosessen. Det var vanskelig distansere seg fra de konkrete systemmessige aspekter som Heiplanen påvirker. Spesielt de deltakere som hadde lang erfaring fra liknende prosesser med verneområder, og deltakere som var ansatt eller politikere i kommunen, var veldig fokuserte på de konkrete Heiplan innspill, og hadde vanskelig ved å se ideen med å jobbe med hverdagsperspektivet. Allikevel sås det spesielt i et av verkstedene at fantasien løsnet og at det utviklet seg ambisiøse drømmer om lokale kompetansesentre, kommunikasjonsutvikling i forhold til turister/villrein og unge/villrein. Slike drømmer kan nettopp være et viktig lokalt innspill når det skal forhandles om hva Heiplanen betyr i forhold til lokal forvaltning. Ikke fordi det er konkret på et kart, men fordi det jobber med å dokumentere lokalt engasjement og ikke reproducerer de faste konflikt relasjoner. Man kan si at det skapes så gode argumenter for lokal forvaltning at "systemet" tvinges til å lytte til lokal ønsker.

Fremtidsverkstedet må derfor sies å kunne bidra nettopp med en åpning av universelle – men lokale verdier i forhold til forvaltning av egne naturressurser og den lokale bruk av disse. Det viser også at når det jobbes uten om det etablerte instrumentelle system, så kan det skapes nye argumenter som bryter med etablerte konflikt relasjoner, og snarere konsentrerer seg om å skape gode argumenter og planer for lokale ideer. Ettersom Heiplanen nettopp påvirker størstedelen av Setesdals areal er det viktig at det ikke bare fokuseres på kart grenser, men også på det liv som skal leves i og utenfor kartgrensene.

Tilslutt vil jeg trekke frem noen generelle trekk fra verkstedsdeltakernes evalueringskommentarer i slutningen av hvert verksted, for å belyse hvordan verkstedet opplevdes der og da. Deltakerne kan selvfølgelig ha andre refleksjoner i dagene etterpå, og jeg håper med denne rapport å få noen slike etterevalueringer og kritikk. Generelt ble det uttrykt at alle mente verkstedene var utfordrende og krevende arbeid. Noen mente ikke vi traff tema om Heiplanen – at temaet blev for uklart og at det virket absurd å drømme om noe som det allerede eksisterer barrierer for. De fleste syntes på tross av den krevende

prosess at det hadde vert interessant å være med – og at det hadde kommet frem noen gode ideer og planer. Noen mente det var et av de beste arbeidsseminar de hadde vert på. På alle tre verksteder ble de uttrykt bekymring for at det var for få som var med, både pga. av manglene perspektiver på temaene og pga. manglene ansvar til lokal utvikling.

Det vil etter sommeren vise seg om en mindre tidskrevende arbeidsform og mer veldefinerte tema, samt bedre rekruttering vil skape et større engasjement blant de lokale innbyggere. Det er helt avgjørende at flere tar del i arbeidet for å få legitimitet for de lokale prosesser overfor regionale og sentrale myndigheter.

7 Perspektiver

Kommunemøtene og verkstedsarbeidet har åpnet den lokale prosess. Dette har skapt perspektiver for videre lokale medvirkning både i Heiplan-styret, i arbeidsgruppen (fylkeskommune, Fylkesmann, kommuner), og blant de involverte deltakere på verkstedene.

Det er viktig at flere blir involvert – og at prosessene forankres mer tydelig inn mot allerede pågående arbeid i kommunene. Det er samtidig viktig å beholde det kritisk-utopiske og hverdagslige perspektiv en runde til før planer og ideer konkretiseres på et kart. Erfaringer fra liknende prosesser om nasjonalparker i Danmark (Nielsen & Nielsen 2007), viser at slike prosesser tar tid, men at hver runde med dialog, samhandling og planlegging øker bevisstheten om eget ansvar og det kollektive ansvar for et bærekraft perspektiv.

På Arbeidsmøtet i Heiplanen ble det enighet om at arrangere lokale møter/seminarer i august/september 2010, samt holde dialogen åpen med fylkesmannen. Resultatene fra de lokale seminarer i august/september presenteres på et inter-kommunalt møte i oktober. Formålet er å få kjennskap til de andre kommuners planer, se på muligheter for samhandling, gi "kjærlig kritikk" til hverandres ideer, se på helheten av planene i forhold til Heiplanens areal forslag. I november møtes kommuner(innbyggere og myndigheter), Heiplanens prosjektleder, fylkeskommuner, fylkesmann, fag-eksperter for å høre på de lokale planer og forslag. Formålet er å skape større kjennskap og eierskap til de lokale planer, gi "kjærlig kritikk" av de lokale planer fra myndigheter og eksperter, og sammen løse evt. utfordringer i forhold til areal kart, handlingsplan, og andre planer.

Det er sent et utkast til prosess plan til høsten som er blitt velmottatt av kommuner og fylkeskommune. Det sendes parallelt med denne rapport et forslag til kommunene om metodikk og tema for de første lokale møter i august/september hvor det legges opp til å arbeide etter en kafé-dialog modell med følgende tema:

- Forvaltningssystemet og dialog mellom aktører– hvordan kan vi forbedre den lokale/regionale heiforvaltning
- Lokal kunnskap og kompetanse – hvordan jobbe bedre sammen for å aktivisere og skape anerkjennelse for lokal kunnskap kompetanse
- Bærekraftig Naturbruk – som reiseliv/næring og som hverdag/fritidsbruk
- Sentrumsutvikling/tettstedsutvikling og influens områder

8 Foreløpig konklusjon

Proessen har til nå gjennomført tre av de planlagte verksteder. I forhold til de mål som var satt i prosjekt skissen har prosessen til nå begynt en retning mot alle tre mål.

- Det er gjennom fremtidsverkstedene påbegynt en formulering og bevisstgjøring av lokale planer som er forankret lokalt, både i forhold til generelle bygdeutviklingstiltak, men også i forhold til heiforvaltning og areal bruk. Formuleringene viser et lokalt engasjement og eierskap til heiene, og en vilje til å tenke bærekraftig utvikling, styrke lokal kompetanse og skape en bedre kommunikasjon med sentrale myndigheter.
- Verkstedene skapte en arena for kommunikasjon hvor deltakerne fikk mulighet for å reflektere over dagens situasjon. Både gjennom kritikk og utopier ble det mulighet for å se den lokale situasjon litt "utenfra" og dermed for å løfte blikket litt og reflektere over egen situasjon. Virkeliggjøringsfasen bidro til å skape bevissthet over hvor langt vi er og hvor langt det er å gå. Forandring og utvikling krever et stort engasjement fra både myndigheter og innbyggere og det kan være vanskelig å investere tid i slikt arbeid hvis man ikke tror man blir hørt av overordnede myndigheter. Det var derfor også en kritikk i verkstedene mot å bruke tid på å tenke utvikling – når utfordringen er restriksjoner.
- Det var en bevegelse i verkstedene fra opposisjon mot planen til ansvar for å utvikle et lokalt kompetansealternativ som kan forvalte lokal kunnskap og areal, samt kommunisere med regionale myndigheter. Det var også en bevegelse i verkstedene fra "vi vil" til "vi vil – men ikke fritt frem" – hvilket jeg tolker som en bevegelse eller bevisstgjøring om det lokale ansvar for heiene og villreinen.

I forhold til de spørsmål som ble nevnt i innledningen mener jeg å ha avdekket forhold som forklarer hvorfor frustrasjonen for Heiplanen er spesielt stor i Setesdal. Det handler om erfaring fra tidligere verneprosess, om randsone forvaltningen og den manglende kommunikasjon i dag, om storsamfunnets interesser i forhold til lokale interesser, og om den manglene anerkjennelse av lokal kunnskap og lokale perspektiver. Rapporten her oppsummerer en del av disse lokale perspektiver og viser at det er en stor kompleksitet internt i kommunen. Prosjektet viser også at verkstedsarbeidet åpnet mange aspekter og at det skjedde en bevegelse i perspektivene. Men de viste også at slikt arbeid preges av hvem som møter opp og at det derfor er viktig å få flere interesser i spill. Både deltakere og verkstedsledelse var beviste om dette, og mange deltakere gav uttrykk for at flere burde være med for å få flere perspektiver i spill. Alle kommuner har besluttet å følge verkstedene opp med ekstra lokale møter – for å få flere med og utvikle de eksisterende ideer videre

Den kommunale møter og verkstedene – samt kommunikasjonen med prosjektleder for Heiplanen og fylkesmannen har skapt en åpning for lokal involvering i Heiplanen og i forhold til lokal utvikling. Kommune møtene og verkstedene har åpnet for en felles forståelse om at det eksisterer felles utfordringer og at det er muligheter for større samarbeid i mange henseender.

I tråd med de fem konklusjoner som i innledningen ble trukket frem fra forskningsrådets sluttrapport "Landskap i endring" mener jeg at dette arbeid reflekterer disse på nye måter.

- Frustrasjonen i forhold til Heiplanen i Setesdal handler om erfaring fra tidligere verneprosess, om randsone forvaltningen og den manglende kommunikasjon i dag, om storsamfunnets interesser i forhold til lokale interesser, og om statlige aktørers manglende anerkjennelse av lokal kunnskap og lokale perspektiver. Samtidig har det villreinsfaglige kart skapt mistillit til den reelle mulighet for lokale innflytelse i Heiplanprosessen.
- De tvetydige politiske signaler skaper klar frustrasjon i blant lokale innbyggere og myndigheter. Forutsigbarhet i både utviklings og planleggingsprosesser kunne forbedres gjennom bedre dialog og kommunikasjon. Dette punkt forsterker ideen om at samarbeide og kommunikasjon mellom myndighetsnivåene og innbyggene vil kunne styrke bærekraften av planleggingen og skape større ansvar i en lokalt forankret forvaltning.
- Kommunene og innbyggene vil gjerne være med til å prege plan og vernearbeid gjennom dialog – og dermed bli anerkjent som viktige aktører i arbeidet med å verne eller beskytte deres lokale områder. Ikke dermed sagt at de skal bestemme alt, men at de som innbyggere i et berørt område har rett til å bli involvert. De har ikke blot verdifull lokal kunnskap som kan bidra til bedre forvaltning, men de bør være med i dialogen av etiske og demokratiske grunner. Gjennom lokale prosesser kan nettopp de allmenne dimensjoner som eksisterer lokalt utfoldes og utvikles, og etablerte konflikter kan utfordres og forandres. Når det legges vekt på anerkjennelse og læring i planleggings prosesser er det mulig å åpne for den lokale forankring til bærekraftig forvaltning – som allerede eksisterer lokalt.
- Der er tydeligvis nyanserte og motsetningsfylte dagsordener i lokal samfunnene. Kommunene og verkstedsdeltakerne var selv oppmerksomme på dette og mente det var viktig å få flere perspektiver med for å få større bredde og bedre forankring for utviklingsarbeid.
- Forskningsrådets rapport viser også til at den kommunale kompetanse er skrøpelig. Dette var også et diskusjonstema på verkstedene og på kommunale møter, og denne lokale bevissthet førte også til at alle tre verksteder på den ene eller annen måte jobbet med styrking av kompetanse og interkommunalt samarbeid. Dette er et viktig punkt som nettopp sentrale myndigheter ville kunne støtte aktivt med menneskelige eller økonomiske ressurser.
- At den lokale forvaltning er nødvendig som også forskningsrådets rapport (Forskningsrådet 2010) trekker frem, kan også ses tydelig i dette arbeid. Manglene involvering og anerkjennelse bidrar til frustrasjon og avmakt, mens en åpning mot involvering setter bevegelse i refleksjon, læring og ansvar. Det kan ikke skapes bærekraftig naturforvaltning uten at lokal forankring oppnås. Dette prosjektet viser i flere henseender at det er lokal forankring og ansvar for heiforvaltning, men at denne må anerkjennes og utvikles gjennom støtte og dialog fra sentrale myndigheter.

9 Litteraturliste

References

Björkell, S. 2008, "Resistance to Top-Down Conservation Policy and the Search for New Participatory Models," *In Legitimacy in European Nature Conservation Policy: Case Studies in Multilevel Governance*, J. Keulartz & G. Leistra, eds., Springer, pp. 109-126.

Clausen, L. T., Hansen, H. P., & Tind, E. 2010, "Democracy and Sustainability - A lesson learned from modern nature conservation," *In A new agenda for sustainability*, M. Figueroa et al., eds., Aldershot: Ashgate.

Cruickshank, J. & Sørheim, S. 2009, *Analyse av Setesdal regionen del I*, Agderforskning, 11/2009.

Daugstad, K. 2010, "The participatory dimension in nature conservation processes: examples of ideology and practice from Norway," *In The European Landscape Convention: the challenge of participation*, M. Jones & M. Steneke, eds., Springer.

Daugstad, K., Svarstad, H., & Vistad, O.I. 2006. A case of conflicts in conservation: Two trenches or a three-dimensional complexity? *Landscape Research*, 31, (1) 1-19 available from: ISI:000239845600001

Det Kongelige Kommunal- og Regionaldepartement 2005, *St. Melding nr. 21 (2005-2006) Hjerte for Heile Landet - Om distrikts- og regionalpolitikken*.

Det Kongelige Kommunal- og Regionaldepartement 2008, *St. melding nr. 25 (2008-2009) Lokal vekstkraft og framtidstru - Om distrikts og regionalpolitikken*.

Det Kongelige Finansdepartement 2003, *St. prp. nr. 65 (2002-2003) - Tilleggsbevillinger og omprioriteringer i statsbudsjettet medregnet folketrygden 2003 (Fjellteksten s. 140-153)*.

Det Kongelige Landbruks- og Matdepartement 2007, *Ta landet i bruk - Landbruks- og Matdepartementets næringsutviklings strategi 2007-2009*.

Det Kongelige Miljøverndepartement 2006, *St. prp. 1. (2005-2006) - Forbudsjettet 2006*, Det Kongelige Miljøverndepartement.

Det Kongelige Miljøverndepartement. Fylkesdelplan for bruk og vern av prioriterte fjellområder - fastsetting av nasjonale villreinområder. 2007a.

Ref Type: Bill/Resolution

Det Kongelige Miljøverndepartement 2007b, *St. Melding nr. 26 (2006-2007) Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand*.

European commission 2004, *New perspectives for EU rural development*, European Communities, Brussel.

Falleth, E. I. & Hovik, S. 2006, *Lokal forvaltning af store verneområder - evaluering av kommunal forvaltning i Setesdal/Vesthei Ryfylkeheiane*, Norsk Institutt for By- og Regionsforskning, Oslo, 18.

Falleth, E. I. & Hovik, S. 2008, *Lokal forvaltning av store verneområder - erfaringer fra fire forsøk*, NIBR - Norsk institutt for by- og regionforskning, 2008:11.

Falleth, E.I., Hovik, S., & Sandström, C. 2008. Komplekse interesser og lokalt naturvern. *Utmark*, 1, 1-6

Forskningsrådet 2010, *Landskap i Endring - Bruk og forvaltning av kulturmiljø og naturressurser - Sluttrapport*, Forskningsrådet.

Grönholm, S. 2009. Governing national parks in Finland: the illusion of public involvement. *Local Environment: The International Journal of Justice and Sustainability*, 14, (3) 233-243 available from: <http://www.informaworld.com/10.1080/13549830802692955>

Hansen, H.P. 2007. *Demokrati og Naturforvaltning - en kritisk sociologisk-historisk analyse af nationalparkudviklingen i Danmark*. PhD Dissertation Roskilde University.

Hovik, S. & Falleth, E. I. 2003, 'Vern av Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde. Holdninger til vern og forvaltning blant lokalpolitikere og lokale organisasjoner', Norsk Institutt for By og Regionsforskning, Oslo, 126.

Hovik, S. & Reitan, M. 2004. National environmental goals in search of local institutions. *ENVIRONMENT AND PLANNING C: Government and Policy*, 22, (5) 687-700

Jungk, R. & Müllert, N.R. 1984. *Håndbog i FREMTIDSVÆRKSTEDER* København, Politisk Revy.

Ministry of Environment. Ot.prp.nr.52 2008/2009 Naturmangfoldsloven - om lov om forvaltning av naturens mangfold. 2009. Miljøverndepartementet (Ministry of Environment).
Ref Type: Bill/Resolution

Nielsen, B. S. & Nielsen, K. A. 2010, "Aktionsforskning," *In Kvalitative Metoder og Tilgange*, Tanggaard & Brinkmann, eds., Hans Reitzels Forlag.

Nielsen, K.A. & Nielsen, B.S. 2007. *Demokrati og naturbeskyttelse - Dannelse af borgerfællesskaber gennem social læring - med Møen som eksempel* København, Frydenlund.

Nielsen, K. A. & Nielsen, B. S. 2002, "Naturpolitik fra neden," *In Naturens Værdi - Vinkler på danskernes forhold til naturen*, P. Agger et al., eds., København: Gads Forlag.

NINA 2010, *Villrein og Samfunn - en veiledning til bevaring og bruk av Europas siste villrein*, Norsk Institutt for Naturforskning, Temahefte 27.

OECD 2005, *The New Rural Paradigm - Policies and Governance*, OECD, Paris.

Ostrom, E. 1990. *Governing the Commons - The evolution of Institutions for Collective Action* New York, Cambridge University Press.

Sandström, C., Hovik, S., & Falleth, E.I. 2008. *Omstridd natur - trender & utmaninger i Nordisk naturforvaltning* Umeå, Borea.

St.meld.nr.33 2007/2008. Eit sterkt lokaldemokrati. 2008. Det Kongelige Kommunal og Regional Departament.
Ref Type: Bill/Resolution

Strand, O., Gundersen, V. S., Andersen, O., Falldorf, T., Andersen, R., Van Morter, B., Jordhøy, P., & Fangel, K. 2010, *Ferdsel i villreinens leveområder*, Norsk institutt for naturforskning (NINA), Trondheim, NINA Rapport 551.

Svennevig, I. & Clausen, L. T. 2009, "Naturen mellem lokal viden og videnskab," *In Naturens Værdi - Vinkler på danskernes forhold til naturen*, P. Agger et al., eds., København: Gads Forlag.

UNECE. Aarhus Convention - Convention on Access to information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters. 1998.
Ref Type: Bill/Resolution

UNEP. The Convention of Biodiversity. 1992.
Ref Type: Bill/Resolution

Zachrisson, A. 2009. The designation of Fulufjället National Park: efficient co-management through downward accountability? *Local Environment: The International Journal of Justice and Sustainability*, 14, (3) 259-271 available from: <http://www.informaworld.com/10.1080/13549830802693177>

Andre kilder:

Vasstrøm, 2009, Prosjektskisse: Lokale prosesser i Heiplanen, Skov og Landskab, Københavns Universitet, miksen@life.ku.dk

Bærekraftig Utvikling i Setesdalsheiene

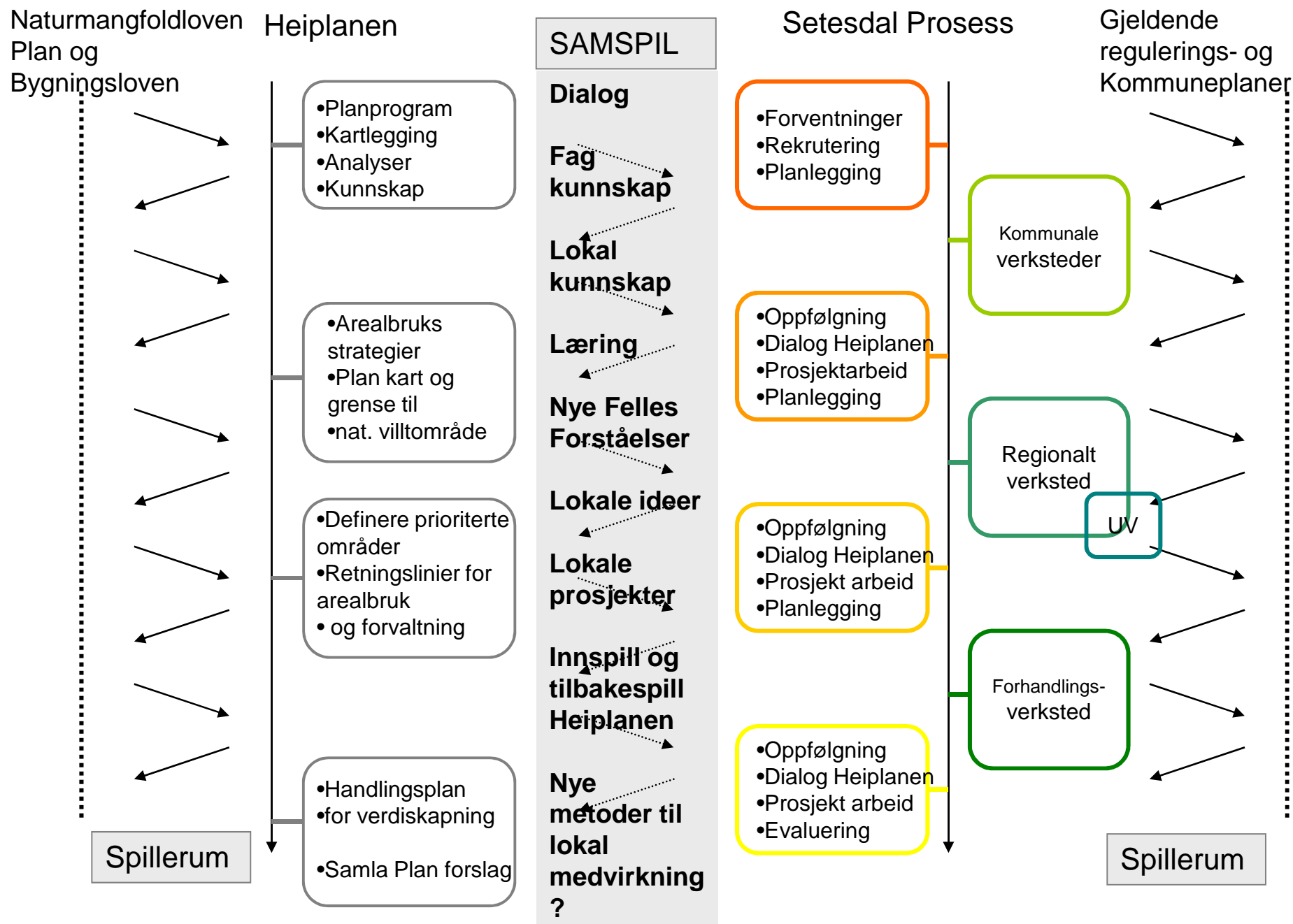
Setesdal

-Med hjertet i heiene

Materiale om prosessen utarbeidet til presentasjon for Bykle, Valle og Bygland kommunene 8. 9. og 10. Februar 2010

Mikaela Vasstrøm, Center for Skov, landskab og planlægning, Københavns Universitet
miksen@life.ku.dk – tlf. +47 91575770

PROSESSER OG SAMSPIL MELLOM HEIPLANEN – SETESDALS PROSESSEN

Arbeidet

Verkstedsarbeidet

Verkstedsarbeidet er det kreative rum – hvor begejstring og ideer får lov å oppstå. Det er her det tenkes høyt og det skapes visioner for nye prosjekter.

Ny kunnskap og forståelse skapes i mødet mellom mange forskjellige mennesker med forskjellig bakgrunn og interesser – og danner grunnlag for nye utviklingsperspektiver.

Verkstedarbeidet er også en arena for å skape nye nettverk på tvers av vante relasjoner. Dette kan øke kreativiteten og øke holdbarheten av utviklingsideerne.

Verkstedsarbeidet er en demokratisk og fantasifull prosess som skaper engasjement til utvikling og forankrer beslutningene direkte hos de "lokale" som skal drive utviklingen videre.

Det sideløpende arbeide

Innledningsfasen, mellom-fasene og avslutningsfasene er en form for bindemiddel og støtte i prosjektet. Dette sideløpende arbeid er avgjørende for å støtte opp om prosjektene, gi bistand i forhold til spørsmål og binde prosessen sammen lokalt.

Et annet viktig element er å sørge for formidling, kommunikasjon og dialog med kommunen, den lokale offentligheten og med eksterne aktører, som f.eks. Heiplanen.

Det sideløpende arbeid er også viktig for å skape refleksjon og ettertanke rundt prosjekterne, hvilket gir tid til justeringer og forbedringer av prosjektene underveis.

Hvor verkstedarbeidet kan gi store opplevelser og erkjennelser – er det sideløpende arbeid prosessen for å integrere og forankre – samt justere og polere disse opplevelser og ideer.

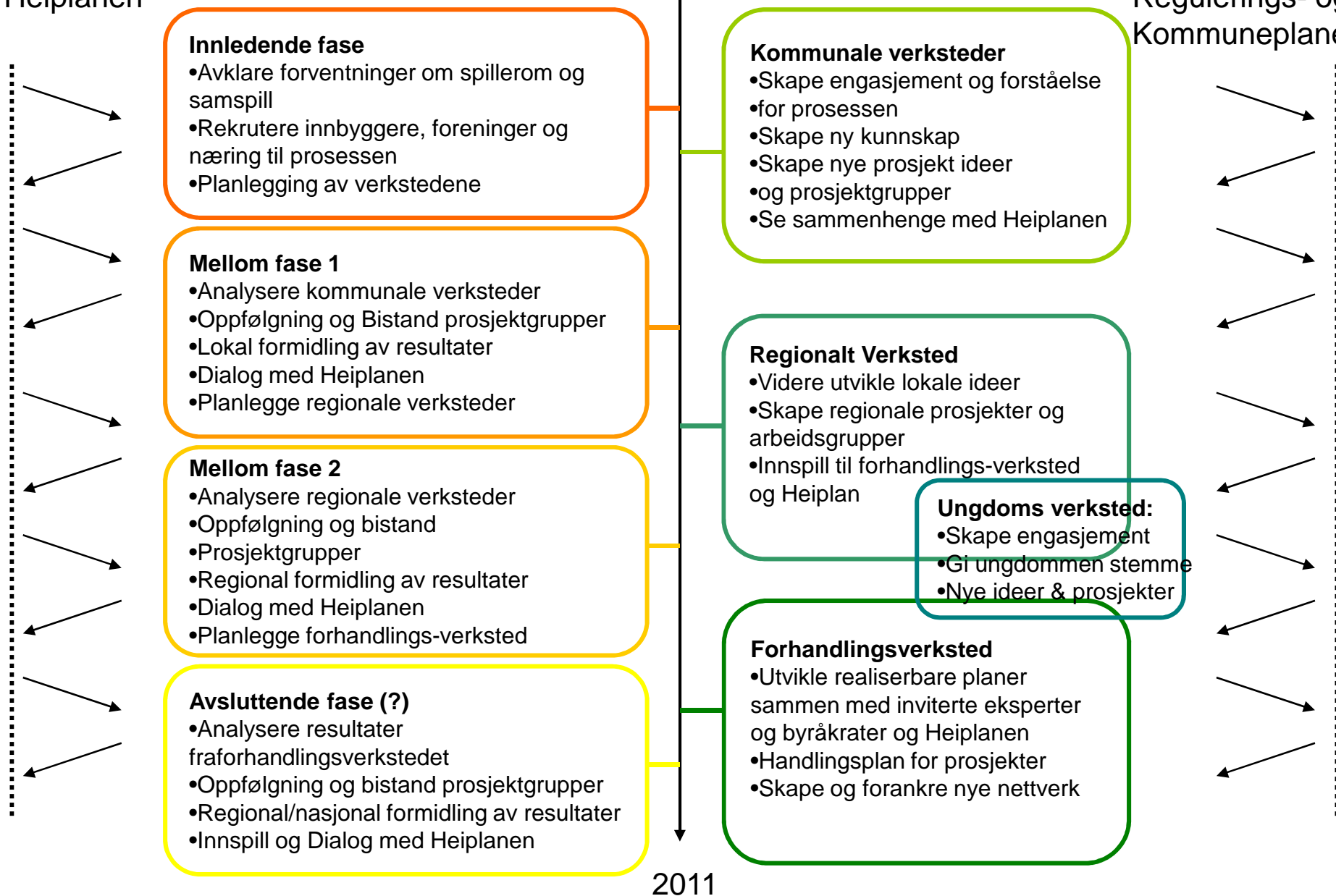
Dette sideløpende arbeid skaper lokal kompetanse og læring om prosjekt og utviklingsarbeid.

SETESDALS PROSESSEN

Plan og Bygningsloven
Heiplanen

2010

Gjeldende
Regulerings- og
Kommuneplaner

(Forventede)

Resultater

Eksempler på Direkte – ”målbare” resultater

- Eksempler på prosjektgruppe ideer

- ”Naturstier i nærområdet”
- Sosiale møteplasser
- Lysløype prosjektet i sentrum
- Bærekraftig reiseliv
- Tamreins opplevelser
- Lokale naturveiledere
- Integrasjon av hyttefolket
- Unge naturforvaltere
- Bærekraftig hyttebygging

Eksempler på ikke ”målbare” resultater

- Økt nettverk – innen og uten for bygda
- Økt sosial kapital
- Identitetsbygging
- Ny utviklet kunnskap
- Nye perspektiver for utvikling
- Læring om lokal område
- Ny forståelse for sit eget område
- Kompetensebygging
- Styrke og Anerkjennelse

Kjernegruppe

Formål

Kjernegruppen er et nav eller knutepunkt for prosessene. Den er ansvarlig for organiseringen og planleggingen av prosessen og den sideløpende oppfølging av utviklingsarbeidet.

Den utgjør den direkte (uformelle) kontakt mellom borgerne/deltakene og myndighetene. Her kan det komme nye innspill og ideer eller kritiske refleksjoner.

Kjernegruppen forplikter seg til å informere og holde kontakt med eksterne organisasjoner og myndigheter og andre planleggingsaktører – Fylkeskommunen, Heiplanen, SVR, Regionrådet, Fylkesmannen, nasjonale interesse organisasjoner.

Kjernegruppen kan involvere andre aktører i gruppen dersom det er ønskelig – det stilles dog spørsmål ved om kommersielle interesser bør være involvert.

Aktører (5-8 personer)

- **Kommuneadministration (Planlegging, utvikling, Næring/landbruk?)**
- **Politikere**
- **Prosess bistand (Idébanken, Mikaela Vasstrøm)**
- **Andre?**

Kjernegruppen har både et administrativt og politisk holdepunkt for å sikre vedholdende engasjement samt politisk forankring. Samtidig kan aktører fra prosess bistanden være nyttig kompetanse i begynnelsen – men fases ut etterhvert.

Februar - FØRSTE FASE - April

Innledende fase

- Avklare forventninger om spillerom og samspill
Borgere og myndigheter informeres om rammene rundt prosessen. Samtidig diskuteres og reguleres forventningene til prosessen og resultatene.
- Rekrutere (kommune) innbyggere, foreninger og næring til prosessen
Skape lokalt engasjement. Lokale aktører inviteres direkte for å sikre en bred oppslutning om prosessen.
- Planlegging av verkstedene
De innledende møter brukes som utgangspunkt for planleggingen av verkstedet. Det tematiske formål presiseres og de praktiske forhold avklares, tidspunkt, varighet, lokale.

Formål

Det er viktig at alle deltakere har en felles forståelse for hva prosessen innebærer samt det er en forståelse for at deltakelsen krever en hvis forpliktelse i forhold til tid og engasjement. Disse innledende møter vil også diskutere bruk-vern konflikter, for å vise at det er oppmerksomhet på disse, men spesielt for å avklare at denne prosess vil arbeide på en alternativ måte. Fokuset vil være å skape ny utvikling i det handlingsrom som eksisterer – samt å se på mulighetene for å utvide dette handlingsrommet.

Formål

Skape lokalt samarbeid på tvers av interesse organisasjoner og etablerte nettverk. Skape nye perspektiver og dimensjoner rundt utvikling i kommunen. Skape nye forståelse og ny kunnskap om bærekraftig utvikling og mulighetene i heiene. Få etablert prosjektgrupper som kan arbeide kontinuerlig med felles prosjekter og handlingplaner. Skape regionale perspektiver. Evaluering for å skape læringsprosesser som kan støtte utviklingen.

Kommunale verksteder – prosess beskrivelse:

- "Det gode liv for mennesker og villrein nå og i fremtiden"
- Introduksjon til verkstedet, emneområde, "spilleregler", – og en øvelse som skaper et felles rom
- **Kritikk – fase**
Alle i salen kan komme med kritikk av den nåværende (hei)situasjon i stikord – alt er tilladt. Alt(!) skrives opp på vægplakater. Avstemning avgjør hvilke som er hovedpunktene.
- Kreativ Øvelse –
- **Utopi fase – "om jeg kunne bestemme da..."**
Alle i salen oppmuntres til å komme med stikord/setninger om en ønsket virkelighet. Gjennom felles prosess grupperes innspillene i hovedkategorier. Deltakene melder seg på den gruppe de vil jobbe videre med.
- **Virkeliggjøringsfase – hvordan gjør vi dette til virkelighet.**
Gruppearbeid med realisering av drømmer.
- **Refleksjonsfase – Er vi sikre på hva vi vil?** Gruppene gir kritikk til hverandre – planene diskuteres og forandres.
- Hvordan tar vi dette videre – dannelse av prosjektgrupper
- Hva bør vi jobbe med interkommunalt – hva er vårt bidrag til det regionale verksted?
- Evaluering – hva lærte vi av dette?

April - ANNEN FASE - Juli

Mellom fase 1

- De tre kommunale verksteds resultaterne analyseres og sammenstilles. Det finnes felles trekk mellom prosjektene – og særtrekk ved andre. Det bliver sendt referat til alle deltakerne.
- Kjernegruppen holder løpende kontakt med prosjektgruppene for å oppdatere og gi evt. støtte. Samt kontakt og dialog med eksterne aktører
- Innspill til Regionalt verksted konkretiseres i samarbeid med prosjektgruppe.
- Det arrangeres informasjonsdag i kommunen for å vise resultatene. (samt referansegruppe?)
- Regionalt verksted planlegges tematisk og fysisk.
- Rekruttering til Ungdomsverksted

Formål

Det er viktig at alle aktører føler at de bliver støttet – og at det danner seg følelsen av et voksende nettverk og sammenhold. Det er viktig at kommunen holdes orientert og engasjeres både på politisk og administrativt plan. De lokale innbyggere holdes orientert også de som ikke har deltatt på verkstedet - så at de føler seg inkludert og får mulighet for å komme med innspill. Det regionale verkstedstema tilpasses kommunale resultater. Det er viktig at ungdoms synspunkter kommer frem – nye forståelser og læring i forhold til fremtiden i heiene. Engasjement i bygda.

Formål

Forbinde de lokale prosjekter i et interkommunalt perspektiv. Skape regionale prosjekter og nettverk som kan skape synergi. Danne prosjektgrupper som kan jobbe videre sammen i forhold til planer om utvikling. Skape engsment blant ungdommen og gi de en arena for å uttrykke deres syn og ideer om fremtiden og bærekraftig utvikling. Evaluering for å skape læringsprosesser som kan støtte utviklingen.

Regionalt verksted

- Introduksjon – og felles øvelse
- Presentasjon av lokale prosjekter – ved prosjekt gruppene.
- Tema område for Regionalt verksted
- **Tverrgående felles Virkeliggjørings fase** – hvordan kan våre prosjekter støtte hverandre og hvor er det behov for nye prosjekter?
- **Refleksjonsfase – er vi sikre på hva vi vil?**
- Justering av prosjektene & Hva er neste skritt
- Dannelse av nye og regionale prosjektgrupper
- Evaluering – hva lærte vi av dette

Ungdomsverksted - Ung i fremtidens dal

- Introduksjon til verkstedsarbeid
- Fellesskaps øvelse
- **Kritikk fase** –
- **Utopi fase**
- **Virkeliggjøringsfase**
- **Refleksjonsfase**
- Hva er neste skritt
- Evaluering
- hva lærte vi av dette

Ungdomsverkstedet kan alternativt være en integrert del av verkstedene både kommunalt og regionalt

Juli - TREDIE FASE - Oktober

Mellom fase 2:

- De regionale verksteds resultaterne analyseres og sammenstilles. Det finnes felles trekk mellom prosjektene – og særtrekk ved andre. Det bliver sendt referat til alle deltakerne.
- Kjernegruppen holder løpende kontakt med lokale og regionale prosjektgruppene for å oppdatere og gi evt. støtte. Samt kontakt med eksterne aktører (ex. Heiplanen).
- Prosjektgrupper (og ungdomsgrupper) og kjernegruppe utarbeider konkrete planer som innspill til forhandlingsverkstedet, samt liste over mulige eksperter og myndigheter som bør inviteres.
- Det arrangeres informasjonsdag i kommunene for å vise resultatene. (samt referansegruppe?)
- Forhandlingsverkstedet planlegges og eksterne aktører inviteres og informeres.

Formål

Forsatt støtte til lokale aktører. Videre konkretisering av prosjekter. Orientering af resten af lokal samfunnet. Dialog med eksterne aktører (ex. Heiplanen) som kan gi kritiske innspill og ideer til videreutvikling av prosjektene. Inviterte eksperter forberedes på prosess arbeidet – og det arbeides med å skape en forståelse for at de er der som kritiske refleksjonspartnere ikke som overstyrende eksperter

Formål

Lokale prosjekter bliver sendt "på høring". De lokale prosjekter legger dagsorden for videre forhandlinger med eksperter og myndigheter. Gjennom dialog forbedres prosjektene og gjøres mer realiserbare. Det knyttes forståelse (og nettverk) mellom nasjonalt/regionalt og lokalt nivå. Evaluering for å skape læringsprosesser som kan støtte utviklingen.

Forhandlingsverksted

- Introduksjon til verkstedsprosessen
- Felles øvelse
- Presentasjon av lokale prosjekter
- Presentasjon av de inviterte eksperter & myndigheter og deres fagområde
- Felles øvelse
- **Refleksjonsfase** - de lokale prosjekter diskuteres kritisk av alle (ex. SWOT)
- **Handlingsfase** – hvordan virkeliggjøres prosjektene – innspill fra lokale og eksterne aktører
- Hva er neste konkrete skritt
- Forpliktende samarbeid?
- Innspill til heiplanen

Oktober - FJERDE FASE – 2011 - ?

Avsluttende – Begynnende Fase

- Prosjektgrupper og kjernegruppe utformer et direkte innspill til Heiplanen
- Dialog med Heiplanen (og andre myndigheter)
- Forsatt "Kjernegruppe" støtte til de lokale og regionale prosjektgrupper
- Etablering av en fast kjernegruppe i kommunen som kan yte bistand til likenende utviklingsprosesser?
- Formidling nasjonalt og internasjonalt? – orientere relevante departementer om resultater. Orienter via fag-tidsskrifter – og via universitetsmiljøer. (Bærekraftkonferanse Åbo januar 2011)
- Formidling via presse?

Formål

- Skape varig utvikling.
- Sørge for dialog og samspill med Heiplanen/SVR
- Skape engasjement til fortsatt bærekraftig utvikling.
- Skape bevissthet om den kapasitet og kompetanse som eksisterer i kommunen og lokal samfunnet.
- Formidling av resultater nasjonalt og internasjonalt er viktig for å skape forståelse i departementene om hvordan det er mulig å jobbe lokalt og bærekraftig.

Formål

Hele prosessen har hatt mindre evalueringer moduler for å skape refleksjon og læring som kan støtte utviklingen. For stipendiat og kommune – og de lokale aktører er det viktig å tenke over hvordan hele prosessen fungerte og hvordan den kunne bli bedre. En evaluering kan samtidig sette tanker i gang om hvordan en som person og lokal samfund har utviklet seg – hvilket kan styrke selvfølelsen og den lokale identitet.

Evaluering

Enten som folkemøte eller anonymt spørreskjema

- Hva var det beste det med denne prosessen?
- Hva var det dårligste?
- Hva kunne ha vært anderledes?
- Hva ville jeg ønske kunne være skjedd?
- Hva lærte jeg?
- Hva vil jeg gjerne lære fremover?
- Har og hvordan har mit syn på Setesdal og fremtiden endret seg?

SETESDAL – FRA HJERTET I HEIENE

Lokale prosesser i Heiplanen

ALLE INNBYGGERE INVITERES TIL Å SKAPE NYE IDEER, FREMTIDSRETTEDE PLANER OG FRITTSTÅENDE LOKALE PROSJEKTER I LOKALE OG REGIONALE **FREMTIDSVERKSTEDER**.

Hva er vi utilfredse med? Hva er våre visjoner om hei og bygd? Hvordan kan vi jobbe sammen lokalt og i regionen for å virkeliggjøre våre ideer?

Verkstedene skal jobbe med de lokale innbyggers prosjekter i forhold til det gode liv for mennesker og villrein i bygd og hei og med lokale innspill til **Heiplanens** areal og handlingsplan.

Proessen er en del av et **forskningsprosjekt** om Demokrati og Naturforvaltning.

Hvordan kan lokal medvirkning stimuleres og påvirke regionale og nasjonale planer og prosesser? spør Mikaela Vasstrøm, Københavns Universitet//Agderforskning.

Prosjektet er støttet av Heiplanen, Setesdals kommunene og Regionrådet.

Dere inviteres til lokale fremtidsverksteder for Valle med fokus på:

DET GODE LIV FOR MENNESKE OG VILLREIN

D. X. Juni kl. XX

I XX KOMMUNESTYRESAL

Verkstedet er en unik mulighet til å skape et kreativt samarbeid både lokalt og regionalt.

Stiftelsen Idébanken bistår med å lede fremtidsverkstedene. De er svært erfarne når det gjelder bred deltakelse i lokalsamfunnsutvikling.

Ordfører Thorvald Hillestad i Re kommune uttaler følgende om sine erfaringer med et framtidsverksted ledet av Idébanken: *"Vi begår vel egentlig en unnlattessynd dersom vi ikke gjør en slik øvelse fra tid til annen. Ansatte, politikere og ikke minst frivillige kan sammen la fantasien og ideer utfolde seg i fellesskap. Med god oppfølging bør dette gi resultater i nye tiltak og politikk."*

Kommunen vil delta på lik linje med andre deltakere – men representerer ikke kommunen som myndighet, ved verkstedet. Dvs. innspill til Heiplanen (eller kommuneplaner) må gjennom de samme rutiner som ved vanlig planarbeid.

? RESULTATER ?

Det er setesdølene selv som skaper resultatene. Det er ikke lagt premisser eller føringer for resultatene – de er helt avhengige av det lokale engasjementet, de gode ideene og viljen til samarbeid. Resultatene kan være frittstående prosjekter innen næringsutvikling, bygdeutvikling, eller innspill til Heiplanen.

Det vil blive servering av mat og drikke på verkstedet.

Bindende påmelding til Mikaela eller kommunens informasjonstorg

For mer informasjon kontakt:

Mikaela Vasstrøm – 915 75 770 - miksen@life.ku.dk

Phd student, Center for Skov og landskab, Københavns Universitet // Agderforskning, Kristiansand

Kirsten Paaby – kirsten@idebanken.no – www.idebanken.no

Tlf 23 31 09 62, mobil 909 747 88

Vedlegg 3 til Arbeidsrapporten – Lokale prosesser i Heiplanen

Resultater fra tre kommunale fremtidsverksteder

Verkstedsfasene	Bygland	Valle	Bykle
Kritikkfasen Prioriterte stikkord etter deltaker avstemming	<ul style="list-style-type: none"> • Manglene lokal kunnskap hos aktører i planprosessen (planleggere, politikere, villreinssenter) • Heiplanen er en skjult verneplan som truer bosetningen i dalen og bruk av heia. • Fylkesmannen har for stor makt • Hva sier lovverket om lokal medvirkning og planer som blir trukket ned over hodet på oss • Vi har klart oss uten plan på Austheia, og det fungerer bra som det er i dag. • Austhei-reinen er tamrein og oppfører seg slik • Myndighetene lar ikke dyrene få fred – merking og overvåkning med helikopter. 	<p>Det er ikke samsvar mellom vedtatt politikk (statlig nivå) og praktisering</p> <ul style="list-style-type: none"> • Overordnede myndigheter har brutt tanken om partnerskap og samhandling • Kommunen må si i fra og være bevisst på når regionale myndigheter går ut over sitt mandat • Fylkeskommunen (-utvalget) er ikke bevisst sin rolle som regional planlegger og mangler vilje til å ta tak i det <p>Overordna myndigheter har brutt tanken om partnerskap og samhandling</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ingen vilje til å gjøre forsøk som utfordrer planer og forvaltningspraksis • Nye lover går i udemokratisk retning, sentraliseres i direktorater (Plan- og bygningsloven og Naturmangfoldsloven) • Mange usannheter – latterliggjøring av kommunene <p>Manglende nyansering på store og små tiltak (i fjellet)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ingen vilje til forsøk som utfordrer forvaltning og planpraksis <p>Ingen vilje til å gjøre forsøk som utfordrer planer og forvaltningspraksis</p> <ul style="list-style-type: none"> • De som styrer villrein-stammen klarer ikke å holde den stabil • Villreinen er ikke trua <p>Hva vil vi ta med inn i framtiden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • En del av de urørte naturområder • Hyttefrie områder • Verneområdet/SVR som det er i dag • Kommunestruktur og tjenestenivå 	<ul style="list-style-type: none"> • Manglende tilrettelegging for barn og unges friluftsliv • Naturen kunne skapt flere arbeidsplasser om det var mer bruk og mindre vern • Dårlig lokalt engasjement, for mange passive innbyggere • Akademisk arroganse • Plass til både barn, ungdom og villrein • Dårlige og manglende faglige begrunnelser (Heiplan/villreinkart) • For få møteplasser i lokalmiljøet, mangler sentrum • Ungdoms interesse i å fiske stoppes av grunneiere som sier nei, SFO stoppes • Dramatisk: Vi er for få folk, 10 barn i barnehagen til høsten mot 50 i 90-årene • Fylkesmannens forvaltning går ut over fullmakter/lover (Heiplanen/villreinkartet) • Lang saksgang fra ideer til ferdigstilling i kommunen • Staten fokuserer på begrensninger, ikke på muligheter • For mange av de som jobber i kommunen bor utenfor Bykle • Staten taler med minst to tunger • For lite markedsføring av at Bykle er bra å bo i (uavhengig av villrein) • Paradoks – areal (villrein) blir større og større, befolkning mindre og mindre • Manglende konsekvensutredning av ulike bestandsstørrelser • For mange festtaler

Vedlegg 3 til Arbeidsrapporten – Lokale prosesser i Heiplanen

Resultater fra tre kommunale fremtidsverksteder

		<ul style="list-style-type: none"> • Villreinen som rekreasjonsobjekt: Å se på, jakt • Lokal beskatning av naturressurser • Muligheter til å skape arbeidsplasser • Hei-identiteten vår • Støylene • Mest mulig av kulturlandskapet både nede i bygda og til fjells 	<ul style="list-style-type: none"> • Staten mener vi ikke lokalt er gode nok til å styre eget areal, (eksempel: det ble bestilt en ny utredning) • Skjult agenda
Utopifasen Inndeling av stikkord i Utopitema	<ul style="list-style-type: none"> • Et aktivt bygde- og friluftsliv – med skuter: Vi bruker våre lokale kvaliteter, levedyktige gardsbruk, snøskuter kultur er anerkjent – men det er ikke fritt frem overalt, støler kan vedlikeholdes; Reinsafari, fiske er tilrettelagt med vei og kart for innbyggere og turister; næringsløype for skuter og ATV • Dialog og Anerkjennelse: Vi har fått dempet mistilliten mellom grunneiere og planmyndighet; Vi har fått respekt for vår evne til å forvalte villrein og området slik vi har gjort det i generasjoner; snøskuter kultur er anerkjent – men ikke fritt frem overalt; Lokal heiebruk respekteres; lokal kunnskap brukes av forskere og myndigheter • Snøskuterkultur: snøskuter kultur er anerkjent – men ikke fritt frem overalt; En snøskuter plan og en løypeplan som ikke ødelegger for hverandre; snøskuter er viktig for ungdom og bosetning. • Vi har fått lokal styringsrett: Lokal bruks- og styringsrett med mulighet til å utnytte verdiene; lokal styringsrett gir forutsigbare betingelser; lokal villreinforvaltning. 	Kommunene Bygland, Valle og Bykle er slått sammen <ul style="list-style-type: none"> • Vi er ute av anonymiteten, vi har fått fram en ting som har betydning i nasjonal sammenheng; Vi har bygget sterke interkommunale kompetansemiljø med økonomiske muskler; Ett Agder-fylke; Vi arbeider styrt og fokusert med det vi har besluttet å satse på; Vi har fått flere statlige arbeidsplasser; Det er tydelige statlige føringer på hva som er kommunenes oppgaver; Klart definerte utviklingsområder (innen areal); Storkommunen er blitt et raust samfunn hvor det er bra å etablere seg; Kjerneområdene i SVR er blitt nasjonalpark Det er lys i alle glass/vinduer <ul style="list-style-type: none"> • Vi har fått forhold slik at flere driver med jordbruk; Vi er blitt leverandører av fritidstilbud til (by)ungdom; Valle er blitt et senter for nettbasert næring; Valle er blitt et samfunn man flytter tilbake til/flytter til; Storkommunen er blitt et raust samfunn hvor det er bra å etablere seg; Vi har fått skuterpolitikk som i Sverige, rekreasjonsløyper; Brokke-Suleskar er blitt helårsveg; Vi har etablert 1500 nye fritidsboliger; Vi er blitt 1500 innbyggere; Vi har fått til en bedre logistikk, det er lett å komme 	Ungdom tilbake = flere barn <ul style="list-style-type: none"> • Befolkningsvekst • Balanse bruk og vern • Levedyktige gardsbruk • Bredere arbeidsliv • Levedyktig befolkning • Kortreist mat, flere bønder • Lien fritidsgard er videreutviklet Sterkere lokalt selvstyre <ul style="list-style-type: none"> • Balanse bruk og vern • Lokalt utarbeidet temakart har ført til dialog • Fylkesmannen nedlagt • Ett fylke, Bykle egen kommune • Lokal styring i arealpolitikken • Fortsatt levedyktig villreinstamme • Fylkesmannen aktiv tilrettelegger av utmarksområder Levedyktige gårdsbruk, drift av jorda <ul style="list-style-type: none"> • Levedyktig befolkning • Grunneiere fortsatt herre over egen grunn • Kortreist mat, flere bønder • Verdens beste sauekjøtt markedsføres Et bredere arbeidsliv <ul style="list-style-type: none"> • Kortreist mat, flere bønder • Verdens beste sauekjøtt markedsføres Fortsatt levedyktig villreinstamme

Vedlegg 3 til Arbeidsrapporten – Lokale prosesser i Heiplanen

Resultater fra tre kommunale fremtidsverksteder

	<p>seg fra det ene til det andre</p> <p>Kulturminner er en aktiv ressurs i verdiskapingen</p> <ul style="list-style-type: none">• Vi er leverandører av fritidstilbud til (by)ungdom; Vi er ute av anonymiteten, vi har fått fram en ting som har betydning i nasjonal sammenheng; Støylene har fått en renessanse i opplevelsesmarkedet <p>Vi arbeider styrt og fokusert med det vi har besluttet å satse på</p> <ul style="list-style-type: none">• Det er klart definerte utviklingsområder (areal); Vi har fått 1500 nye fritidsboliger; Vi er ute av anonymiteten, vi har fått fram en ting som har betydning i nasjonal sammenheng; Vi tør å si nei, det er områder hvor villreinen skal være; Vi har fått en god logistikk, det er lett å komme seg fra det ene til det andre <p>Vi er blitt leverandører av fritidstilbud for (by)ungdom, ridning med videre</p> <ul style="list-style-type: none">• Kulturminner er en aktiv ressurs i verdiskapingen; Vi har fått ny skuterpolitikk som i Sverige, rekreasjonsløyper, det gir næringsmuligheter; Brokke-Suleskar er blitt helårsveg; Støylene har fått en renessanse i opplevelsesmarkedet; Vi har fått til en god logistikk, det er lett å komme seg fra det ene til det andre <p>Innsigelsene fra fylkesmannen er redusert til 1 per år, fylkesmannen er et positivt ord (god dialog og samhandling mellom nivåene)</p> <ul style="list-style-type: none">• Vi har klart definerte utviklingsområder (areal); Kjerneområdene i SVR er blitt nasjonalpark; Tydelige statlige føringer på hva som er kommunens oppgaver; Lokal forvaltning er tilbake; Vi tør å si nei, det er områder der	<p>Et eget sentrum i Bykle</p> <ul style="list-style-type: none">• Lien fritidsgard er utviklet videre• Koselig hage rundt aldersheimen
--	--	---

Vedlegg 3 til Arbeidsrapporten – Lokale prosesser i Heiplanen

Resultater fra tre kommunale fremtidsverksteder

		<p>villreinen skal være</p> <p>1500 nye fritidsboliger</p> <ul style="list-style-type: none"> • Brokke-Suleskar er blitt helårsveg; Støylene har fått en renessanse i opplevelsesmarkedet; Vi er blitt gode på logistikk, det er lett å komme fra det ene til det andre; Vi er blitt leverandører av fritidstilbud for (by)ungdom, ridning med videre 	
Utopitema arbeid	<p>AKTIVT BYGDELIV – i 2025</p> <ul style="list-style-type: none"> • Det er lys i alle glas/vinduer • Bosetning gir muligheter til arbeidsplasser – samspill • Det som brukes tas vare på • Vi bruker "sjøljus", jegere passer på motorferdsel kulturen • Gardsturisme – hytteutleie, jaktutleie, fiskeutleie, være med i eller drive sauesanking, jaktguiding, (jakt)safari, opplegg for teambuilding, grønn omsorg, rød omsorg, stølsbesøk • Folk har og bruker hytter og støler • Samarbeid om ulike næringsaktiviteter, det gir synergi" • Vi har gjenoppdaget Byglandsfjordens ubrukte muligheter: Fiskemuligheter med blekeguiding og rusefiske, bade- og båtmuligheter, vann/sjøsport, båtsport, luftsport for eksempel paragliding og hanggliding, jakt (bever, gjess, ender), slusa som kulturminne • Aktivt landbruk, økologisk og ikke økologisk, utnytter beiteressurser, økt husdyrtall • Annen industri, for eksempel strømproduksjon (vind og vann), lage deler til 	<p>Lokal selvstyring</p> <ul style="list-style-type: none"> • Interkommunalt samarbeid • Sterkere fagmiljø/administrasjon • Økt kompetanse • Troverdige forvaltning/politikk • Faglig likeverd med overordna nivå + lokal kompetanse • Tverrfaglig kompetansepark • Kompetanseheving gjennom kompetansedeling • "Aktører i Tverrfaglig kompetansepark" • Setesdalsmuseet • SVR/nasjonalparkforvaltning, SNO • SRR • Konsesjonskraftfondet • Felles plankontor • Interkommunalt jordbruk • Interkommunalt skogbruk • Interkommunal næringsutvikling • GIS-samarbeid (System for arealkartlegging) • Brokke • Kommunal næringsstilling • Fiske- og viltforvaltning • VAFA (Et fiskelag) • Vassdragsstyret/Vanndirektivet 	<p>UNGDOMMEN TILBAKE.</p> <p>Arbeidsplasser og Boplasser – er 1. Prioritet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ungdomsboliger og gjennomgangsboliger - Tomter (attraktive) <p>Arbeidsplasser krever:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Godsrute - Tilgjengelighet - Næringstomter - Ny kompetanse - Burde vi ha en type fadderordning? - Et sentrum i Bykle - Kafé på butikken i Bykle <p>Holde kontakten med utflytta ungdom</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gi abonnement på Byklaren eller Setesdølen - Facebook er akkurat kommet opp å kjøre <p>Stimulere lokal kompetanse – bruke den vi allerede har – stole på egne krefter</p> <ul style="list-style-type: none"> - Folk bør bli bedre til å handle lokalt og støtte bygdas næringsaktører. <p>Alle bedre til å markedsføre egne/eget næringsliv</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kommunens hjemmeside - Hovden.com <p>STERKERE LOKALT SELVSTYRE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aktivisere lokalt engasjement og Grasrot • Skape alliansepartnere i liknende kommuner • Bygge allianser innen administrasjon og via

Vedlegg 3 til Arbeidsrapporten – Lokale prosesser i Heiplanen

Resultater fra tre kommunale fremtidsverksteder

offshorevirksomhet

DIALOG og ANERKJENNELSE

- Grunneiere må ha råderett over egen eiendom og få anerkjennelse for det
- Mer innflytelse til grunneierlag gir anerkjennelse
- Juridisk bistand nødvendig for å nå frem.
- Politikere og byråkrater i kommunen mer positive til lokal utvikling
- Fylkesmannen mer lydhør for lokale behov
- Fylkesmannen må på befaring før han tar "vanvittige" avgjørelser
- Fylkesmannen må omskoleres slik at han bytter ut "njet" med "da" (nei med ja)
- Lokal næringsutvikling må få anerkjennelse
- Lokale avgjørelser må få anerkjennelse
- Innkonsekvens mellom avgjørelser vedrørende rekreasjonsbruk (turistnæring) og lokale aktører (påbygg på Stølsbuer)

LOKAL STYRERETT – og SNØSKUTERKULTUR

- Fylkesmannen skal fungere som et rådgivende organ for kommunal beslutningsorgan (ikke beslutning). Beslutninger i byggesøknader tas i kommunens folkevalgte organ.
- Fylket fungerer som et hjelpeorgan for lokal næringsutvikling
- Endringer i samfunnet skjer raskt, kjøpe beslutningsprosesser nødvendige for å få til næringsutvikling.
- Kommunen fungerer som meklings/samarbeids part mellom grunneiere og evt. næringsutviklere for eksempel i forhold til skuterløyper, turisme i heieområdet
- Forenkling av modernisering/bygging av eksisterende bygningsmasse og støyer i heie

- Distriktsrepresentanter, FMLA (Landbruksbyråkrater)
- Studieplasser (masterstudenter el.)

LYS I ALLE GLASS

- Aktivt flerbruk på alle gardar
- Kommunen støttespiller
- Kompetente og innovative tilflyttere
- Attraktive bosteder; store tomter; små bruk; klyngetomter; "startbusteder"
- Leverandør av fritidstilbud til de unge i og utenfor dalen; aktiviteter og kulturtilbud
- Forballskole/idrettsskole/skoleturer
- Folkehøgskole viktig partner i utvikling av fritidstilbud.

politiske strukturer - til det sentrale nivået.

- Bygge på vårt medlemskap med større institusjoner og organisasjoner: USS (Utmarkskommunenens sammenslutning) og Fylkeskommunen
- Bygge lokal kompetanse: kompetansesenter.
- Bygge kompetansenettverk – politisk, kunnskapsmessig, administrativt.
- Bli flinkere på informasjon om villrein til lokale, turistnæring – bruke media – ha en mediastrategi – bruke facebook
- Vi skal være seriøse – vi skal dokumentere hva vi gjør – våre resultater.

Resultat:

- Eit bredere arbeidsliv
- Ungdom tilbake på bygda
- Levedyktige gardsbruk

FORTSATT LEVEDYKTIG VILLREINSTAMME

- Guida turer for å se levende rein
- Film om villrein i Hovdetun
- Interaktiv villreinquiz
- Vi må ikke bli som indianere i reservat
- God dialog og forståelse med grunneierne (som bor i kommunen)
- Stoltheten øker dersom vi tar ansvaret selv
- Miljøsertifisering (av den lokale forvaltning)
- Forskning
- Opplæring av villreinjegere og -forvaltere i skolen
- Vi konstruerer ikke opp konfliktnivået, slik fylkesmannen gjør
- Vi tar hensyn til villrein i løypekjøring og annen turistvirksomhet
- Villreinen er ikke utrydningstruet

Vedlegg 3 til Arbeidsrapporten – Lokale prosesser i Heiplanen

Resultater fra tre kommunale fremtidsverksteder

	<p>områder</p> <ul style="list-style-type: none"> • Utbygd løypenett for kommunens innbyggere med gyldig løyve for bruk av løypenett. Eks. med Vinje kommune – begrensing for kjøring utover løyper. • Mulig å drive og organisere utleie av skuter og turer. 	<ul style="list-style-type: none"> • Grense i skogbeltet, for hvor massiv hyttebygging kan foregå • Bruke moderne teknologi for å skape kunnskap om dyra • Oppdatert og relevant informasjonsmaterieil som blir aktivt brukt mot publikum... • Reelle trekkveier (erfaring fra tidligere) blir opprettholdt for utveksling av dyr og gener • Har hånd om arealforvaltning og stamme-forvaltning. Avskyttningsplan alle er enige i. <p>SENTRUM I BYKLE</p> <ul style="list-style-type: none"> • En sentrumsplan ble utarbeidet basert på universell utforming og flere aktiviteter i sentrum.
Virkeliggjøringsfasen	<p>Første skritt AKTIVT BYGDELIV</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prosjekt "Bygland best å bu i" må involveres i Heiplanen og deltakelse i prosessene rundt • Faglagene: Bondelaget, Norges jeger- og fiskeforbund må ta tak i næringsutvikling med fiske, jakt safari osv • Flere folkevalgte initiativer mht næringsutvikling <p>Første skritt DIALOG og ANERKJENNELSE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kartlegge grunneierlag og talspersoner som fungerer i dag. Hvordan blir de valgt? • Utarbeide Arealplan og villreinkart lokalt på grunnlag av lokal kunnskap. • Plan- og ressursutvalget må være med på aktuelle møter og utvalg. • Arbeidet i alle Setesdals kommunene må koordineres. • Nært samarbeid mellom grunneiere og kommunen i arbeidet fremover. Nært samarbeid med turistnæringen som vil være viktig i Bygland i tiden fremover. Jakt fiske og 	<p>Første skritt LOKAL SELVSTYRING</p> <ul style="list-style-type: none"> • Etablering av tverrfaglig Kompetansepark – fagmiljø om Heiforvaltning. Kommunen være først til å legge stillinger i en interkommunal kompetanse park. Øke på med statlige stillinger – og evt. regionale og interkommunale stillinger. <ul style="list-style-type: none"> • Konesjonskraftfondet (2 pers) • SVR (trolig 1 pers) • Kommunal næringsutvikler (1 pers) • Kulturutvikler (?) • Vassdragsstyret (%-stilling) • Interkommunal GIS-stilling • Kompetansepark må nevnes i Heiplanen handlingsplan <p>Første skritt LYS I ALLE GLAS</p> <ul style="list-style-type: none"> • Flere som driver gardsbruk: Få tak i unge, raske og risikovillige. Kommunen tilrettelegger. Dialog med Tine, Bondelaget, næring jordbruk, Innovasjon Norge. Lage rutiner for samarbeid og vise engasjement. En oppgave for

Forbedring: Ungdommen tilbake

- Møteplass – pub/kafé
- Det ble bygget "sentrumsnære" gjennomgangsboliger
- Det ble stimulert til gründervirksomhet (flere butikker)
- Greie tilkomster og parkeringsmuligheter i sentrum
- Billigere å bo her enn i byen – fine, store, billige boligtomter
- Skjemaveldet har blitt forenkla i kommunen, slik at lokale søknadsprosesser er kjappere og enklere
- Uhøytidelige arrangementer som samler de unge
- Godt kollektivtilbud mellom Bykle og Hovden
- Lien er utviklet til et stort senter for dyr og friluftsliv, noe som har skapt mange arbeidsplasser
- Agder Energi har flyttet arbeidsplassene tilbake til Bykle

Vedlegg 3 til Arbeidsrapporten – Lokale prosesser i Heiplanen

Resultater fra tre kommunale fremtidsverksteder

friluftsliv.

- Aktivisere grunneierlag
- Forslag om at grunneierne organiserer seg før sommeren, gjerne et møte i juni. Dette for å velge talspersoner og føre samtaler med ikke-fastboende som er hjemme på sommerferie – som forberedelser til høstens planprosesser.
- Forslag om at grunneiermøte tas til høsten for at kommunen kan innkalle til møter før det.

Første Skritt LOKAL STYRE RETT og snøskuter kultur.

- Kommunene må ha større samarbeid på tvers av kommunegrenser, for å få mer slagkraft og evne til å få endra lover og regler som hemmer bygdeutvikling
- Kan man få til dette vil det gi optimismen tilbake i bygdesamfunnet.

landbruksansvarlig i kommunen:

- Hyttefolk – kommune – utbyggere. Etablere gode og konstruktive møteplasser og jobbe med nettverksbygging. Samle alle hyttelevel.
- Lag og foreninger + næringsaktører + kultur + oppvekst + KOT. Plan for arrangement august 2010
- Uformelle møteplasser – logistikk/transport. Gå inn på de eksisterende arenaer som finners, eksempelvis Quizen på puben, spitekafé, folkemusikk pub etc.
- 200 nye innbyggere i løpet av 15 år. Vi må skape: Entusiasme, mot, bolyst, attraktivt å bosette seg her og skape arbeidsplasser.
- Første start på fritidstilbud/rideskolemodellen. Et arrangementsverksted der vi samler folkene innen hest, idrett, kultur, musikk, fiske, friluftsliv, klatring. Og så spør vi hva har vi i dag, hva kan vi få til, hva mangler, lage årshjul. Se på ringvirkninger mht næringsutvikling

- Bykle har markedsført seg i Norge som kommunen med muligheter for alle
- Heim Te-prosjektet har begynt å holde det som blir lovet
- Barnepassordning for de som ikke har familie i nærheten
- Netthandel med varer som ikke er mulig å få tak i i nærområdet
- Byklaren utvides slik at det også er annonser og reportasjer fra nærmiljøet

Forbedring: Eget sentrum i Bykle

- Medvirkning i planprosessen: Barn og unge, næringsliv, lokalbefolkning
- Tilrettelegging av naturløyper: lokal historie og fakta
- Mer "konsentrert" sentrum: Turistinformasjon, skilting
- Trenger en "stopp-faktor": Noe særegent, tiltrekke næringsliv ved å lage næringstun, utfylle Hovden
- Markedsføre aktiviteter: Lien Fritidsgard, Huldreheimen – Setesdalsbryllup

Forbedring: Sterkere lokalt selvstyre

- Løypeplanprosess/arealplanprosess – tema, sårbarhet
- Møteplass forskermiljø – lokalkompetanse
- Kompetanseoverføring/presentasjon
- Få fram historiene, lokal dokumentasjon
- Knytte til seg fagfolk/kjøpe kompetanse
- Undergruppe i USS-sekretariatet (utmarkskommunene)
- Lobbyister
- Opplæringsprogram
- Holdningsskapende tiltak

Vedlegg 3 til Arbeidsrapporten – Lokale prosesser i Heiplanen

Resultater fra tre kommunale fremtidsverksteder

- Bruk av "hyttebyklarer"
- SNO (Statens naturoppsyn) og SVR sekretariat - fagmiljø

Forbedring: Fortsatt levedyktig villreinstamme

- Kulturen rundt "dyra" (villreinen) er forsvunnet
- Restriksjoner retter seg mot einskildpersoner og ikke mot storsamfunnet – dette må dokumenteres: Samle alle motsegner og få frem det ulogiske i argumentasjonen og sakene.
- Vi må bevise at vi KAN leve side om side med dyra (villreinen)
- Vi må drepe gamle myter – "forskermyter" –
- Vi må stille spørsmål ved konsekvensene av forskninga
- Vi må dokumentere hvordan Vi i bykesamfunnet er påverka av "reinsdyr – restriksjoner"
- Vi må jobbe mot polariseringen som etablerer seg.
- Vi må opprette kompetansegrupper – opplæring i forhold til villreinkultur mot barn og unge, turisme, lokalt forvaltning,

Første skritt: Ungdommen tilbakeSentrum i Bykle

- Byklaren utvides med annonser og reportasjer om bygdeliv (redaktør av Byklaren)
- Setesdølen utgis i Vest-Telemark når den gis ut i hele Agder (Kommunestyre + Setesdølen)
- Lokale bedrifter får links på kommunes hjemmeside og Hovden.com (redaktør av nettsidene) Her ble det gjort oppmerksom på at dette allerede eksisterer på kommunens hjemmeside – både bedrifter, lag og foreninger er listet med kontaktinformasjon og link. Hvis noen mangler er det bare å ta kontakt.

Vedlegg 3 til Arbeidsrapporten – Lokale prosesser i Heiplanen

Resultater fra tre kommunale fremtidsverksteder

- Uhøytidlige arrangementer (Lokale helter!!!)
 - Bedre markedsføring av Bykle både i Norge og Utlandet – Bykle er en god plass å bo. Vi vil ha nederlendere til Bygda. (Kommunen/ny prosjektleder – 1 ny stilling for vekst og utvikling i Bykle)
 - Kafé/møteplass på Texaco (Torbjørg i samarbeid med BNU) Det ble gjort oppmerksom på at Bykle hotell også har en kafé)
 - Nytte sentrumsbygg med leiligheter og butikk (kommunen)
 - Flere gjennomgangsboliger – forskjellige størrelser leiligheter (kommunen)
 - Vinmonopol og frisør i Bykle
- Lokalt selvstyre og Fortsatt levedyktig villreinstamme**
- Formidling av den lokale situasjon til morgendagens planleggere – forelesninger på masterutdannelser og for Byklere. Tilrettelegge for masteroppgaver om konflikter i kommunal planlegging
 - Involvere media til å formidle lokal plan og utviklingssituasjon
 - Mer aktiv politikk – mer involvering av innbyggere
 - Søke om lokalt forvaltning prosjekt med bred involvering av interesser og innbyggere
 - Lokalt kart forslag må utarbeides – invitere til tema møte med bred medvirnkning i august via Byklaren
 - Inter-kommunalt og regionalt arbeid med kart forslag

Skov & Landskab
Københavns Universitet
Rolighedsvej 23
1958 Fredriksberg C
Tel. 3533 1500
sl@life.ku.dk
www.sl.life.ku.dk

Nationalt center for
forskning, uddannelse og
rådgivning i skov
og skovprodukter,
landskabsarkitektur og
landskabsforvaltning,
byplanlægning og bydesign